

ظرفیت‌ها و ظرفیت‌های حوزه‌های نفتی مشترک ایران و عراق: با نگاهی به نقش آمریکا

نویسنده: شهلا بهمن‌آبادی*

تاریخ دریافت: ۱۳۹۱/۵/۳۱

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۱/۱۰/۸

۱۵۵

چکیده

اقتصاد دو کشور ایران و عراق تحت تاثیر یک متغیر مسلط یعنی درآمدهای نفتی قرار دارد. بنابراین، هر دو سعی دارند میادین نفتی خود را توسعه داده و جایگاه خود به عنوان صادرکننده نفت خام را ارتقاء دهند. در این بین، علاوه بر حوزه‌های نفتی مستقل، حوزه‌های مشترک نفتی نیز از جایگاه مهمی برخوردارند، به طوری که هر دو کشور برداشت از این میادین را در اولویت قرار داده‌اند. ایران برای سامان‌دهی به بخش‌های مختلف اقتصادی و ترمیم حوزه‌های قدیمی و کسب و حفظ جایگاه خود به عنوان دومین صادرکننده نفت و عراق برای دست‌یابی به هدف تولید ۱۲ میلیون بشکه‌ای نفت تا سال ۲۰۱۷، به برداشت از میادین مشترک نیازمندند. برداشت غیرصیانتی طرفین از این میادین در بلندمدت سبب آسیب‌دیدگی و برهم ریختگی توازن میادین می‌شود. برای جلوگیری از این آسیب‌ها بهترین روش برداشت هماهنگ یا مدیریت واحد مخازن مشترک است. در این بین، همکاری نفتی ایران و عراق در میادین مشترک علاوه بر ایجاد و گسترش هم‌گرایی، می‌تواند عاملی برای کاهش تنش‌ها و دست‌یابی دو دولت به اهداف تعیین شده خود باشد.

واژگان کلیدی: مدیریت واحد مخازن، حوزه‌های نفتی مشترک، برداشت صیانتی، همکاری‌های نفتی، هم‌گرایی منطقه‌ای

* دانش‌آموخته علوم سیاسی و محقق مسائل عراق

فصلنامه مطالعات منطقه‌ای: آمریکاشناسی-اسراییل‌شناسی، سال چهاردهم، شماره دوم، بهار ۱۳۹۲، صص ۱۹۲-۱۵۵.

مرز ایران و عراق از جمله نفت خیزترین مرزهای سیاسی جهان است. علاوه بر هفت حوزه نفتی شناخته شده دو کشور، به نظر می‌رسد میادین نفتی مشترک بیشتری در مرز ایران و عراق قرار دارد که با عملیات اکتشافی دقیق قابل شناسایی می‌باشند؛ مانند هویزه، الشهبای و چیا سرخ. در حال حاضر از هفت حوزه نفتی مشترک آزادگان (مجنون)، پایدار غرب (جبل فوقی)، نفت شهر (نفت خانه)، آذر (بدرا)، یادآوران (نهر عمر)، اروند (طرف عراقی بی نام)، و دهلران (ابوغریب) که در مجموع ذخیره‌ای بالغ بر ۱۴ میلیارد بشکه نفت خام قابل استحصال دارد، ایران روزانه ۱۳۰ هزار بشکه و عراق روزانه ۲۹۵ هزار بشکه برداشت می‌کند. برای برداشت از میادین مشترک نفتی و گازی هیچ‌گونه قرارداد بین‌المللی خاصی وجود ندارد و کشورهای دارنده این‌گونه مخازن خود نحوه برداشت را انتخاب می‌کنند، به این ترتیب که یا به‌طور مستقل از ذخایر مشترک برداشت می‌کنند که این روش خود سبب رقابت و تنش میان طرفین می‌شود، و یا از طریق گسترش همکاری‌ها و عقد قراردادهای دوجانبه و چندجانبه به برداشت از میادین مشترک اقدام می‌کنند. سرمایه‌گذاری مشترک بر صنعت نفت و گاز به‌طور کلی و سرمایه‌گذاری مشترک بر روی میادین مشترک نفتی و گازی، علاوه بر اثرات مثبت اقتصادی می‌تواند باعث هم‌گرایی منطقه‌ای، ارتقای امنیت ملی، کاهش تنش‌ها و تولید صیانتی از میادین مشترک شود. با وجود تمامی مزایای ایجاد مدیریت واحد مخازن مشترک برای دو کشور ایران و عراق، این نکته را باید در نظر داشت که صنعت نفت عراق بیش از هر بخش دیگری از اوضاع داخلی این کشور متاثر می‌شود و هم‌اکنون عراق دچار نوعی بی‌ثباتی و اختلافات داخلی به‌ویژه با کردستان شده و همچنین برخی موارد اختلاف‌زا با ایران را حل نشده گذاشته است که ادامه این وضع بر روند همکاری‌های نفتی دو کشور آثار سوء خواهد داشت.

هدف نوشته حاضر شناخت ظرفیت‌های مخازن نفتی مشترک ایران و عراق و آشنایی با حساسیت‌های موجود در این بخش است و فرض را بر این نهادیم که دو کشور پس از روی کار آمدن حکومت شیعی در عراق آمادگی بیشتری برای همکاری در زمینه‌های مختلف به‌ویژه حوزه‌های نفتی مشترک دارند و دو طرف به دنبال مهیا نمودن شرایط لازم برای تولید صیانتی از مخازن نفتی هستند. با توجه به موارد ذکر شده، درصدد پاسخگویی به این سوال هستیم که با وجود اختلافات داخلی

و خارجی عراق، وضعیت صنعت نفت این کشور و حمایت‌های سیاسی ایران از عراق تا چه حد می‌توان به گسترش همکاری‌های نفتی دو کشور به‌ویژه در میداین مشترک نفتی امیدوار بود؟

بررسی اجمالی میداین مشترک نفتی ایران و عراق

یک. میدان نفتی آزادگان (مجنون):

اولین چاه نفتی میدان آزادگان در ۱۳۵۵ حفر شد، اما این میدان با حفر دومین چاه در ۱۳۷۸ کشف گردید. میدان آزادگان دارای ۴۲ میلیارد بشکه ذخیره نفت درجاست و در ۸۳ کیلومتری جنوب غربی اهواز قرار دارد که با احتساب بخش شمالی و جنوبی وسعت آن به بیش از ۹۰۰ کیلومتر می‌رسد. شرکت مهندسی و توسعه نفت (متن) در اواخر ۱۳۸۲ قرارداد توسعه میدان مشترک آزادگان را با شرکت ژاپنی اینپکس در قالب قرارداد بیع متقابل و به ارزش پنج میلیارد دلار را امضا کرد، اما این قرارداد به سبب برخی ایرادات آن در دی ۱۳۸۶ متوقف شد.^۱ برخی از مشکلات طرح شرکت اینپکس را می‌توان چنین بر شمرد:

- غیرصیانتی بودن طرح سبب می‌شد ۹۵ درصد نفت میدان زیر زمین باقی بماند؛
- نادیده گرفتن برخی لایه‌های مهم مخزن و عدم توجه به مشترک بودن آن؛
- بی‌تجربگی اینپکس در توسعه میدان‌های نفت سنگین و عمیق و در نظر نگرفتن شیوه‌های ازدیاد یا اصلاح برداشت مناسب نفت سنگین؛ و
- تعیین تعداد چاه‌های اندک برای برداشت و حفر چاه‌ها در نقاط دورتر از مرز بدون توجه به مشترک بودن میدان.

در نهایت توسعه میدان آزادگان در ۱۳۸۹ به مبلغ ۱۲ میلیارد دلار به شرکت چینی سی.ان.پی. سی با هدف تولید ۷۵ هزار بشکه نفت در روز واگذار شد و این قرارداد به صورت بیع متقابل بین شرکت متن و کنسرسیومی متشکل از سی.ان.پی. سی. آی. چین و نیکوی ایران از تاریخ ۹۱/۶/۱۶ تمدید و توسعه این میدان در فاز دوم با هدف تولید ۶۰۰ هزار بشکه در روز در نظر گرفته شد. بر اساس این قرارداد، از ۹۰ درصد سهم نیکو حدود ۷۰ درصد به شرکت چینی منتقل شد و نیکو ۲۰ درصد و اینپکس ژاپن ۱۰ درصد سهامدار شدند.^۲

در حالی که ایران تاکنون نتوانسته اقدام موثری در خصوص توسعه میدان آزادگان انجام دهد، عراق طی دو دور مناقصات نفتی خود در ۲۰۱۰، قرارداد توسعه میدان نفتی مجنون مشترک با آزادگان را با چهار میلیارد و ۱۰۰ میلیون بشکه ذخیره نفت و با سرمایه‌گذاری ۲۰ میلیارد دلار با کنسرسیوم شرکت‌های شل و پتروناس مالزی امضا کرده است. برنامه این کنسرسیوم افزایش تولید این میدان از ۴۵ هزار بشکه در روز به روزانه ۱/۸ میلیون بشکه است، شرکت هالیبرتون آمریکا و یک شرکت ترکیه‌ای نیز در این طرح به‌عنوان پیمانکار فرعی حضور دارند و اخیراً قراردادی بین این کنسرسیوم خارجی و هالیبرتون آمریکا برای حفاری ۱۵ حلقه چاه در خصوص توسعه میدان مجنون امضا شده است.^۳

دو. نفت‌شهر (نفت‌خانه):

میدان نفت‌شهر در فاصله ۱۰۰ کیلومتری شمال غربی ایلام و ۲۳۰ کیلومتری جنوب غربی کرمانشاه در ۱۹۲۳ کشف شد و دارای ذخیره‌ای بالغ بر ۶۹۲ میلیون بشکه نفت خام سبک است که از این مقدار ۳۵۰ میلیون بشکه قابل استخراج است و تولید روزانه آن به ۱۰ هزار بشکه می‌رسد. میدان نفت‌خانه بخش عراقی میدان نفت‌شهر نیز در ۱۹۲۷ توسط شرکت نفت انگلیس و عراق کشف شد و این کشور هدف تولید خود را ۱۰ هزار بشکه در روز قرار داده است، اما هنوز قراردادی با شرکت‌های خارجی برای تولید و توسعه نفت‌خانه منعقد نشده است؛ چرا که شرکت‌های خارجی اغلب تمایل دارند در میداندین عظیم عراق سرمایه‌گذاری کنند.^۴

سه. یادآوران (نهر عمر):

اولین لرزه‌نگاری در تاق‌دیس حسینییه در ۱۳۷۵ انجام و در ۱۳۷۹ موجب کشف میدان شد. در ۱۳۸۱ میدان نفتی حسینییه با یک میلیارد و پانصد میلیون بشکه ذخیره نفت تثبیت شد. در حال حاضر حد فاصل کوشک و حسینییه را یادآوران می‌نامند. میدان یادآوران با مجموع نفت خام در جای بیش از ۱۷/۳ میلیارد بشکه در جنوب میدان آزادگان در استان خوزستان واقع شده که حدود ۳/۲ میلیارد بشکه نفت قابل استحصال دارد و تولید روزانه آن افزون بر ۴۰۰ هزار بشکه

چهار. دهلران (ابوغریب):

پیش‌بینی شده است.^۵ قرارداد توسعه فاز اول میدان نفتی یادآوران در آذر ۱۳۸۶ به ارزش تقریبی دو میلیارد دلار بین شرکت ملی نفت ایران و شرکت ساینوپک چین امضا شد و بر اساس قرارداد توسعه فاز اول یادآوران برای تولید روزانه ۸۵ هزار بشکه و فاز دوم برای تولید روزانه ۱۰۰ هزار بشکه (در مجموع ۱۸۵ هزار بشکه نفت در روز) به شرکت چینی واگذار گردید. عراق نیز قرارداد توسعه نهر عمر مشترک با یادآوران را با شرکت توتال فرانسه امضا کرده و هدف تولید خود را روزانه ۴۵۰ هزار بشکه قرارداد داده است.^۶

میدان نفتی دهلران در جنوب غربی استان لرستان در ۲۲ کیلومتری شهر دهلران و ۱۸۰ کیلومتری کرمانشاه قرار دارد و نفت در جای آن بالغ بر چهار میلیارد بشکه تخمین زده می‌شود. اولین مطالعه میدان دهلران در ۱۳۵۰ توسط شرکت نفت انگلیس صورت گرفت که منجر به کشف این میدان در سال ۱۳۵۱ گردید. سپس شرکت آمریکایی موبیل در ۱۳۵۵ مطالعه دهلران را تحت عنوان موازنه مواد ترکیبی انجام داد. طی سال‌های ۱۳۶۱، ۱۳۷۷، ۱۳۸۱ و ۱۳۸۲ مطالعات دیگری بر میدان صورت گرفت که نتایج چشمگیری نداشتند و در نهایت در سال ۱۳۸۳ شرکت مطالعه این میدان را در نار تعداد دیگری از مخازن با هدف تهیه طرح جامع به مرحله اجرا SINTEF نروژی درآورد.^۷

در نهایت به دلیل عدم قطعیت موجود در مدل دانه درشت تزریق گاز شرکت نفت کاو، مطالعه جدیدی توسط شرکت پارس پترو زاگرس در خرداد ۱۳۸۸ صورت گرفت و براساس این مطالعه سناریوهای مختلف تولید به روش تخلیه طبیعی و تزریق آب و گاز مورد بررسی واقع شد. متوسط تولید این میدان در حال حاضر بیش از ۲۴ هزار بشکه در روز برای ایران است و عراق قرارداد توسعه میدان ابوگریب مشترک با دهلران را با کنسرسیومی متشکل از ساینوپک و سینوکم چین امضا کرده است و این کشور قصد دارد تا ۲۰۱۷ میزان تولید روزانه از ابوگریب را به ۴۵۰ هزار بشکه در روز برساند.^۸

پنج. پایدار غرب (جبل فوقی):

میدان نفتی پایدار غرب ذخیره نفت در جای بالغ بر ۷/۶ میلیارد بشکه نفت سنگین دارد و بهره‌برداری از آن به عهده شرکت بهره‌برداری نفت و گاز غرب است که به صورت رسمی از ابتدای ۱۳۷۹ فعالیت خود را با اهداف تولید، فراورش و ارسال نفت و گاز به مبادی مصرف آغاز کرده است. این میدان در طرف عراق جبل فوقی یا فکه نامیده می‌شود که حدود یک میلیارد بشکه نفت قابل استحصال دارد و تاکنون قراردادی برای توسعه و تولید از این میدان با شرکت‌های بزرگ خارجی به امضا نرسیده است.^۹

شش. بلوک اناران (بدرا):

بلوک اناران شامل دو میدان نفتی آذر و چنگوله است که در قسمت جنوب غربی استان ایلام بین دو شهر مهران و دهلران قرار دارد. میدان آذر در ۲۰ کیلومتری جنوب شرقی شهر مهران واقع شده که دارای نفت سنگین و در جای ۲/۵ میلیارد بشکه است و حدود ۴۰۰ میلیون بشکه از آن قابل برداشت است و با توسعه کامل این میدان می‌توان بین ۵۰ تا ۶۵ هزار بشکه نفت طی مدت ۲۵ سال برداشت نمود. ایران مذاکرات توسعه میدان آذر مشترک با بدرا را از مدت‌ها پیش آغاز کرده که پس از تعلل شرکت‌های روسی و کناره‌گیری شرکت استات اویل نروژ در ۲۰۰۸ از توسعه این میدان، قرارداد بیع متقابل توسعه میدان آذر به مرحله جدیدی وارد شد و شرکت ملی نفت ایران با استفاده از منابع داخلی و بهره‌گیری از توان متخصصین ایرانی عملیات اجرایی طرح توسعه میدان آذر را از مهر ۱۳۸۷ آغاز کردند.^{۱۰}

این میدان که با سرمایه‌گذاری داخلی کار استخراج آن صورت می‌گیرد، هم‌اکنون روزانه ۶۵ هزار بشکه نفت را وارد بازار می‌کند که در نهایت به میزان تولید نفت کشور می‌افزاید. شرکت مهندسی و توسعه نفت (متن) به‌عنوان مجری طرح توسعه میدان آذر، در نظر دارد طی ۳۶ ماه آینده روزانه ۳۰ هزار بشکه نفت از میدان آذر مشترک با بدرا تولید کند. این شرکت در ۱۳۹۰ قراردادی را با کنسرسیومی متشکل از شرکت اوپک و صندوق بازنشستگی صنعت نفت برای توسعه این میدان به ارزش ۱/۹ میلیارد دلار امضا کرد.^{۱۱} میدان نفتی چنگوله نیز که با

بدرای عراق مشترک است، دارای ذخیره‌های بالغ بر سه میلیارد و ۴۰۰ میلیون بشکه است و. به دلیل مشترک بودن با عراق، توسعه زود هنگام این میدان در دستور کار شرکت ملی نفت ایران قرار گرفته است. موافقت‌نامه طرح توسعه زود هنگام این میدان در بهمن ۱۳۹۰ بین شرکت مهندسی و توسعه نفت (متن) و شرکت نفت و گاز دانا به ارزش تقریبی ۲۰۰ میلیون دلار و با هدف تولید روزانه ۱۵ هزار بشکه تا اواخر ۱۳۹۳ امضا شد.^{۱۲}

ذخایر میدان بدرای نیز ۱۰۹ میلیون بشکه برآورد شده است، در دور دوم مناقصه‌های نفتی عراق که در دسامبر ۲۰۰۹ برگزار شد، کنسرسیومی متشکل از شرکت گازپروم روسیه (با ۴۰ درصد سهام و ۳۵۰ میلیون دلار سرمایه‌گذاری)، کوگاز (۳۰ درصد سهام و یک میلیارد و ۵۰ میلیون دلار سرمایه‌گذاری، تی. پی. ای. او. ترکیه (۱۰ درصد سهام) و پتروناس مالزی (۲۰ درصد سهام)، پروژه توسعه این میدان نفتی را در اختیار گرفتند. این کنسرسیوم که به ازای تولید هر بشکه نفت خام مازاد از میدان بدرای، پنج دلار و ۵۰ سنت پاداش دریافت می‌کند، در نظر دارد تا ۲۰۱۳ روزانه ۱۵ هزار بشکه نفت از این میدان تولید کند و هدف نهایی تولید خود را روزانه ۱۷۰ هزار بشکه اعلام کرده است.^{۱۳}

هفت. ارونند (طرف عراقی بی‌نام):

این میدان که در ۵۰ کیلومتری جنوب آبادان و در منطقه ارونند قرار گرفته و از میادین نفتی کوچک ایران محسوب می‌شود، با ذخیره‌های بالغ بر ۵۰۰ تا یک میلیون بشکه نفت خام درجا در مرداد ۱۳۸۷ کشف شد. طرح توسعه میدان نفتی ارونند بین شرکت مهندسی و ساخت تاسیسات دریایی و شرکت نفت و گاز اروندان در مرداد ۱۳۹۱ با سرمایه ۱۳۵ میلیون دلاری منعقد شد و طی آن شرکت اروندان متعهد شد طی ۱۸ ماه این میدان را به تولید برساند و فاز زود هنگام این میدان را به پنج هزار بشکه نفت و فاز اول آن را به روزانه ۱۰ تا ۲۰ هزار بشکه نفت برساند.^{۱۴}

مقایسه حجم سرمایه‌گذاری خارجی در صنعت نفت ایران و عراق

اکثر شرکت‌های بزرگ نفتی جهان حجم سرمایه‌گذاری خود را در ۲۰۱۲ به علت رشد

تقاضاهای نفتی و افزایش بهای نفت خام، افزایش داده‌اند. در این بین، رتبه اول سرمایه‌گذاری نفتی به شرکت آمریکایی کونوکو فیلیپس اختصاص دارد که حجم سرمایه‌گذاری خود را ۱۷ درصد افزایش داده است. شورون با سرمایه‌گذاری ۳۲ میلیارد و ۷۰۰ میلیون دلار رتبه دوم و شرکت پتروچاینا با سرمایه‌گذاری ۳۲ میلیارد دلار و توتال با ۳۰ میلیارد دلار رتبه‌های دوم تا چهارم را به خود اختصاص داده‌اند. کشف ذخایر تازه در آمریکای جنوبی، کانادا، قطر و عراق از مهم‌ترین محرک‌های رشد سرمایه‌گذاری شرکت‌های بزرگ نفتی است.^{۱۵}

از مهم‌ترین عواملی که سبب جذب شرکت‌های بین‌المللی برای حضور در یک کشور دیگر جهت اکتشاف و استخراج نفت می‌شود، میزان درآمد احتمالی این شرکت‌ها از منابع نفتی این کشورهاست. هرچه زمینه سودآوری این شرکت‌ها بیشتر باشد، احتمال حضور آنان و رقابت بین این شرکت‌ها برای فعالیت در یک کشور بیشتر است. هرچند سازوکارهای قراردادی گوناگون جهت طرح بحث در حوزه منافع استحصالی از طی این مراحل وجود دارد، ولی در کل میزان درآمد و امکان جذب درآمد بیشتر با امکان خطر کمتر، مهم‌ترین ملاک برای حضور یک شرکت بین‌المللی در یک کشور صاحب منابع نفتی است. حال به بررسی سهم ایران و عراق از سرمایه‌های بین‌المللی در بخش نفت می‌پردازیم:

سرمایه‌گذاری در صنعت نفت ایران طی سال‌های ۱۳۸۴ - ۱۳۸۰، ۳۱ میلیارد و ۷۰۰ میلیون دلار بوده که طی سال‌های ۱۳۸۸ - ۱۳۸۴ به ۶۶ میلیارد دلار رسیده است و از این میزان ۴۸ میلیارد دلار از محل منابع داخلی و بقیه از محل فاینانس جذب صنعت نفت کشور شده است. در مجموع طی سال‌های ۱۳۹۰ - ۱۳۸۰ بالغ بر ۱۴۷ میلیارد دلار در صنعت نفت ایران سرمایه‌گذاری شده و جمع درآمدهای نفت و گاز طی ۱۰ سال گذشته بالغ بر ۵۳۸ میلیارد دلار بوده است. از نسبت دو عدد سرمایه‌گذاری در ایران و جمع درآمدهای حاصل از صادرات نفت و گاز طی ۱۰ سال گذشته این نتیجه حاصل می‌شود که ۲۷/۲ درصد از درآمدهای نفت و گاز کشور صرف سرمایه‌گذاری مجدد در این راستا شده است.^{۱۶}

در حالی که دیگر کشورهای همسایه ایران از جمله عراق با برخورداری از منابع بین‌المللی سالانه بیش از ۲۰ تا ۵۰ میلیارد دلار در صنعت نفت و گاز خود سرمایه‌گذاری می‌کنند، ایران با

بودجه متوسط سالانه هشت میلیارد دلار به سرمایه‌گذاری در صنعت نفت اقدام می‌کند که با این شرایط جبران عقب‌ماندگی نسبت به کشورهای همسایه مشکل است.^{۱۷} ایران در ۲۰۱۰ تنها ۳/۶۴۸ میلیارد دلار و در ۲۰۱۱، ۴/۱۵ میلیارد دلار سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی را جذب کرده است که بیشترین حجم آن در بخش نفت بوده، به طوری که این بخش ۶۲ درصد از میزان سرمایه‌گذاری خارجی را به خود اختصاص داده است.^{۱۸}

طبق پیش‌بینی موسسه عرب پترولیوم اینونتمنت کشورهای تولیدکننده نفت خاورمیانه و شمال آفریقا تا ۲۰۱۷ بیش از ۷۴۰ میلیارد دلار سرمایه‌گذاری در پروژه‌های انرژی خود خواهند داشت که از این میان بیشترین سهم با بیش از ۱۶۵ میلیارد دلار سرمایه‌گذاری متعلق به عربستان است و سهم ایران نیز بیش از ۵۸ میلیارد دلار پیش‌بینی شده است.^{۱۹} سهم ایران تا ۲۰۳۰ از کل سرمایه‌گذاری جهان (۸۵۰۰ میلیارد دلار) تنها هفت درصد یعنی حدود ۱۴ درصد کل کشورهای در حال توسعه دارنده نفت و گاز است و ایران تنها می‌تواند ۶۰۰ میلیارد دلار را طی ۲۰ سال آینده در اختیار داشته باشد و این رقم نیز با وجود تحریم‌های نفتی اخیر غرب ممکن است با کاهش روبه‌رو شود.^{۲۰} عمده‌ترین شرکت‌های سرمایه‌گذار در صنعت نفت ایران، شرکت‌های چینی ساینوپک، سینوک و سی.ان.پی.سی.ای. هستند که در سال‌های اخیر قراردادهایی به ارزش ۵۰ میلیارد دلار برای توسعه میدان مشترک نفت و گاز ایران با قطر و عراق با شرکت ملی نفت ایران امضا کرده‌اند. در هریک از این پروژه‌ها شرکت‌های چینی تنها باعث فرار فرصت‌ها و سرمایه‌ها شده‌اند، به طوری که یا عملیات اجرایی را آغاز نکرده‌اند و یا طرح‌ها را با تاخیر زیاد آغاز کرده‌اند که این امر با سیاست‌های نفتی ایران مبنی بر شتاب در طرح توسعه حوزه‌های مشترک هیدروکربوری هم‌خوانی ندارد.^{۲۱}

عراق قصد دارد تا ۲۰۳۰ به جذب ۵۰۰ میلیارد دلار سرمایه در بخش‌های مختلف انرژی و صنایع مربوط به آن بپردازد که در این راستا به مشارکت شرکت‌های خصوصی نیاز دارد. بر اساس پیش‌بینی موسسه بزنیس مانیتور در جدیدترین گزارش ۲۰۱۲، با توجه به سرمایه‌گذاری‌های صورت گرفته در صنعت نفت عراق تا کنون و برنامه‌ریزی‌های انجام شده به‌منظور تشدید سرمایه‌گذاری‌ها طی دهه آتی، تولید نفت خام این کشور از حدود ۳/۶ میلیون

بشکه در روز تا ۲۰۱۲ به بیش از ۸/۱ میلیون بشکه در روز تا ۲۰۱۸ افزایش خواهد یافت. عمده‌ترین شرکت‌های سرمایه‌گذار در صنعت نفت عراق، اکسون موبیل آمریکا، بریتیش پترولیوم، رویال داچ شل، گازپروم روسیه، انی ایتالیا و ... هستند که در ادامه به نقش آنها می‌پردازیم.

اقدامات ایران و عراق برای جذب سرمایه‌گذاری خارجی

از آثار مثبت سرمایه‌گذاری خارجی می‌توان به توأم بودن با انتقال فن‌آوری، در اختیار داشتن بازار فروش به‌مراتب وسیع‌تر و مدیریت کارآمد اشاره کرد. سرمایه‌گذاری خارجی با هدف تامین مالی، ارتقای بهره‌وری، توسعه مهارت و مدیریت برای ارتقای توان کیفی نیروی کار داخلی، توسعه بازار اقتصادی، افزایش استاندارد تولیدات داخلی و حرکت به‌سوی اقتصاد بازار صورت می‌گیرد و اغلب کشورهای در حال توسعه برای تحقق اهداف خود سعی در جذب سرمایه خارجی در بخش‌های مختلف دارند.^{۲۲}

تاکنون اقدامات زیادی در ایران برای جذب سرمایه خارجی به‌ویژه در صنعت نفت در سال‌های گذشته صورت گرفته که از جمله آنها قانون جدید سرمایه‌گذاری خارجی است که توسط وزارت اقتصاد تدوین و ابلاغ شده و نسبت به قوانین پیشین بسیاری از محدودیت‌ها را از جمله تضمین و تامین خروج معادل ارز مبلغ سرمایه‌گذاری به‌علاوه ارزش افزوده آن، سرمایه‌گذاری کنترلی در یک شرکت و غیره رفع نموده است. کاهش کاغذ بازی اداری، آزادسازی اقتصادی، برقراری امنیت سرمایه، ثبات قوانین حاکم بر اقتصاد ایران و شفاف‌شدن سیاست ارزی، تمرکز قوانین سرمایه‌گذاری کشور، برداشته شدن تحریم بانکی و کاهش تنش‌های سیاسی جهانی علیه ایران، می‌تواند به جذب سرمایه خارجی در کشورمان کمک کند.^{۲۳}

محدودیت‌های قانونی سبب شده است بین قراردادهای مختلف بین‌المللی در زمینه نفت و گاز، قرارداد نوع بیع متقابل به‌عنوان بهترین روش سرمایه‌گذاری خارجی در توسعه صنایع نفت و گاز کشور انتخاب شوند. قراردادهای بیع متقابل جزو قراردادهای خرید خدمت محسوب می‌شوند که در آن شرکت‌های سرمایه‌گذار خارجی کلیه وجوه سرمایه‌گذاری و همچنین نصب تجهیزات، راه‌اندازی و انتقال فن‌آوری را به عهده دارند و پس از راه‌اندازی به کشور میزبان واگذار می‌کنند.

بازگشت سرمایه و همچنین سود سرمایه از طریق فروش محصولات به دست می‌آید، این نوع قراردادهای در کشورهایی که هرگونه مالکیت بخش خصوصی یا خارجی را در صنعت نفت منتفی می‌دانند، مورد استفاده قرار می‌گیرند. اما این قراردادها برای شرکت‌های بین‌المللی در مقایسه با قراردادهای متداول دیگر از جمله مشارکت در تولید از جذابیت برخوردار نیستند و برخی معتقدند بیع متقابل باعث می‌شود در طراحی پروژه‌های برداشت از مخازن نفتی، مساله تولید صیانتی نادیده گرفته شود. از جمله معایب قراردادهای بیع متقابل عبارتند از:

یک. نرخ برگشت سرمایه ثابت است. این مساله ممکن است برای بخش خارجی، به خصوص در زمانی که قیمت نفت کاهش پیدا می‌کند، سودمند باشد؛ اما در حالت کلی انگیزه‌ای برای بهبود عملکرد یک پروژه، توسط شرکت خارجی ایجاد نمی‌کند؛

دو. دوره قراردادهای کوتاه است و انگیزه کمی برای به کارگیری معیارهای افزایش بهره‌وری توسط سرمایه‌گذار خارجی ایجاد می‌کند. در نظر گرفتن این معیارها، حداقل به یک دوره ۲۰ ساله نیاز دارد؛

سه. شرایط این قراردادها انعطاف‌پذیر نیستند و راهی برای تعدیل شرایط پیش‌بینی نشده است. به‌طور مثال، برای گسترش کار در شرایط پیش‌بینی نشده، موارد لازم در نظر گرفته نشده است؛

چهار. دوره کوتاه قراردادهای بیع متقابل، انگیزه‌ای برای انتقال فن‌آوری ایجاد نمی‌کند. چون کشور میزبان، کنترل تولید و بهره‌برداری را به‌دست می‌گیرد، طرف خارجی حاضر به استفاده از فن‌آوری‌های برتر در معامله بیع متقابل نخواهد بود و انتقال این فن‌آوری‌ها به سال‌ها زمان نیاز دارد. دوره کوتاه قراردادهای بیع متقابل فرصت لازم را ایجاد نمی‌کند و اگر این قراردادها برای مدت طولانی‌تری منعقد شود، امکان و انگیزه لازم برای انتقال دانش و مهارت‌های مدیریتی فراهم می‌آید.^{۲۴}

بنابراین تنوع قراردادهای می‌تواند حضور فعال‌تر علاقه‌مندان به صنعت نفت ایران را افزایش دهد و ابزارهای تعامل میان دولت و بخش خصوصی را فراهم کند. می‌توان با استفاده از تمام ظرفیت‌ها، تنوع قراردادی را مورد توجه قرارداد و مدل‌های مختلفی را در قراردادهای صنعت نفت

مورد تاکید قرار داد. قراردادهای بیع متقابل را نمی‌توان برای تمامی پروژه‌ها به یک شکل تعریف کرد و این قراردادها را می‌توان با تغییراتی جهت پروژه‌های گوناگون متنوع‌تر کرد. شرایط عمومی قراردادها در عراق به گونه‌ای است که شرکت‌های خارجی سرمایه‌گذار را ترغیب می‌کند. قراردادهای امضا شده اغلب از نوع خدماتی بلندمدت هستند و مدت این قراردادها چهار سال بوده و برای دو دوره دو ساله قابل تمدید می‌باشد. پس از پایان این دوره و در صورت تشخیص تجاری بودن بلوک، شرکت‌های طرف قرارداد می‌توانند در صورت تمایل قرارداد ۲۰ ساله تولید میدان را به عهده بگیرند و در صورت انصراف هزینه‌های صورت گرفته را با نرخ سود لایبور و به علاوه پنج درصد دریافت کنند، در صورت تجاری نبودن بلوک تنها هزینه نقشه‌برداری، زمین‌شناسی، مین‌روبی و زیرساخت‌های ایجاد شده حاکمیتی به شرکت‌های طرف قرارداد پرداخت می‌شود.

در واقع سرمایه‌گذاری در بلوک‌های نفتی و گازی عراق حداقل احتمال خطر را برای طرف قرارداد دارد. با واگذاری بلوک‌های اکتشافی علاوه بر ۳۵ درصد مالیاتی که دولت عراق اخذ می‌کند، سالانه حدود یک میلیون دلار صرف آموزش، انتقال فن‌آوری و تحصیل نیروهای عراقی فعال در این پروژه‌ها می‌شود. هر شرکت برای حضور در مناقصه‌ها می‌بایست ۵۰ هزار دلار و در صورت برنده شدن و عقد قرارداد ۵۰۰ هزار دلار پاداش امضای قرارداد به وزارت نفت عراق پرداخت کند.^{۲۵} از جمله اقدامات عراق برای جذب سرمایه خارجی در صنعت نفت خود برگزاری سه دور مناقصه نفتی بوده است که در زیر به اختصار به آن می‌پردازیم:

دور نخست

دور نخست مناقصه‌های نفتی عراق در ۳۰ ژانویه ۲۰۰۹ در بغداد با حضور ۲۲ شرکت از ۱۵ کشور جهان برگزار شد. در این تاریخ شش میدان نفتی با ذخیره ۴۳ میلیارد بشکه نفت خام درجا و دو میدان گازی عکاز و منصوره به مناقصه گذاشته شدند:

یک. میدان نفتی رومیله در استان بصره:

برای این میدان دو کنسرسیوم با یکدیگر به رقابت پرداختند، کنسرسیوم اول بی. پی. و سی. ان. پی. سی. و کنسرسیوم دوم اکسون موبیل و پتروناس بودند که در نهایت کنسرسیوم اول با پیشنهاد اولیه ۹۹/۳ دلار برای تولید هر بشکه نفت خام اضافی برنده شدند.^{۲۶}

دو. فاز اول قرنه غربی در استان بصره:

برای توسعه این میدان پنج کنسرسیوم به رقابت پرداختند:

- اکسون موبیل و رویال داچ شل؛

- لوک اویل و کونوکو فیلیپس؛

- سی. ان. پی. سی.، پتروناس مالزی و ژاپکس ژاپن؛

- رپسول، استات اویل و مرسک؛ و

- توتال.

در نهایت توسعه فاز یک این میدان که دارای حدود نه میلیارد بشکه نفت خام است و بزرگ‌ترین پروژه بالادستی خاورمیانه محسوب می‌شود، به ارزش ۵۰ میلیارد دلار و با پاداش ۹/۱ دلار برای تولید هر بشکه نفت خام اضافی به شرکت‌های اکسون موبیل و شل واگذار شد. با اجرای این پروژه تولید میدان قرنه غربی از ۲۷۰ هزار بشکه در مدت هفت سال به دومیلیون و ۲۵۰ هزار بشکه افزایش می‌یابد.^{۲۷} عراق گوی سبقت را از صنعت نفت ایران و اعراب ربود. اخیراً پس از امضای توافق‌نامه کشف نفت میان اکسون موبیل و کردستان عراق که موجب ناراحتی بغداد شد، دولت مرکزی عراق از اکسون خواست قرارداد خود را با کردستان لغو و یا از توسعه میدان قرنه غربی کناره‌گیری کند، اما اکسون به‌دنبال آن است که با جلب نظر بغداد هر دو پروژه سودآور را ادامه دهد.^{۲۸}

سه. میدان نفتی کرکوک در استان تمیم:

برای این میدان چهار شرکت رویال داچ شل، سی. ان. پی. سی.، سینوپک و تریش پترولوم با

پیشنهاد اولیه ۷/۸۹ دلار برای هر بشکه نفت تولیدی مازاد به رقابت پرداختند، اما در نهایت قرارداد توسعه این میدان بی نتیجه ماند.

چهار. میدان نفتی زبیر در استان بصره:

- انی، سینوپک، اکسیدنتال پترولیوم و کوگس؛
- او. ان. جی. سی، گاز پروم و ترکیش پترولیوم؛
- اکسون موبیل، رویال داچ شل و پتروناس؛ و
- بی. پی و سی. ان. پی. سی.

در نهایت بی. پی و سی. ان. پی. سی با پاداش دو دلار برای هر بشکه نفت مازاد برنده میدان شدند.

پنج. گروه میسان در استان میسان:

سی. ان. او. او. سی و سینوکم با پیشنهاد اولیه ۲۱/۴۰ دلار برای هر بشکه مازاد خواهان عقد قرارداد این میدان شدند، اما حداکثر نرخ دولت عراق برای هر بشکه مازاد دو دلار بود و در نهایت توسعه میدان بی نتیجه ماند.

شش. بای حسن در استان میسان:

اکسون موبیل، سینوپک و سی. ان. او. او. سی با نرخ پاداش ۲۶/۷۰ دلار برای هر بشکه مازاد وارد مناقصه شدند، در حالی که حداکثر نرخ پاداش وزارت نفت عراق چهار دلار اعلام شده بود و در نهایت قراردادی برای این میدان منعقد نشد.^{۲۹}

دور دوم

مناقصه دوم در دسامبر ۲۰۰۹ به منظور واگذاری ده میدان نفتی اکتشافی توسعه نیافته با ذخیره‌ای بالغ بر ۴۰ میلیارد بشکه نفت خام درجا برگزار شد و در این دور از مناقصات از

۴۰ شرکت خواهان حضور در مناقصه، هشت شرکت آمریکایی به نام‌های اکسون موبیل، کونوکو فیلیپس، شورون، آنادار کو پترولیوم اکسیدنتال پترولیوم، آمادا هس نیون اویل و ادیسون حضور داشتند و ژاپن، روسیه و انگلیس هر یک به ترتیب با شش، چهار و چهار شرکت در رتبه‌های پس از آمریکا قرار گرفتند. در اینجا تنها به پنج میدان مهم واگذار شده اشاره می‌شود.

یک. میدان نفتی میسان:

قرارداد توسعه این میدان با دو شرکت چینی سینوک و سینوکم و با نرخ پاداش دو دلار و ۳۰ سنت به ازای تولید هر بشکه نفت خام مازاد به امضا رسید، این دو شرکت هدف تولید خود را از میدان میسان ۴۵۰ هزار بشه در روز اعلام کرده‌اند.

دو. میدان نفتی بدر:

برای توسعه و تولید از بدر گاز پروم با ۴۰٪، پتروناس ۲۰٪، کوگاز ۳۰٪ و ترکیب پترولیوم با ۱۰٪ سهام و نرخ پاداش شش دلار برای هر بشکه نفت مازاد و تولید پیشنهادی ۱۷۰ هزار بشکه روزانه خواهان عقد قرارداد با بغداد شدند، اما در نهایت توسعه و تولید بدر به گاز پروم روسیه با پذیرش شرایط وزارت نفت عراق واگذار شد.

سه. میدان نفتی مجنون:

کنسرسیوم اول متشکل از رویال داچ شل با ۶۰٪ سهام و پتروناس با ۴۰٪ و نرخ پاداش ۱/۳۹ دلار برای تولید مازاد و تولید پیشنهادی ۱۸۰۰ بشکه نفت در روز و کنسرسیوم دوم متشکل از توتال با ۵۷٪ سهام، سی.ان.پی. سی با ۴۳٪ سهام و با نرخ پاداش ۱/۷۵ دلار و تولید پیشنهادی ۱۴۰۵ بشکه نفت در روز به رقابت با یکدیگر پرداختند و در نتیجه کنسرسیوم اول برنده مناقصه اعلام شد.

چهار. قرنه غربی در استان بصره؛ رقابت‌کنندگان این میدان:

- توتال با سهام ۱۰۰٪، نرخ پاداش ۱/۷۲ دلار و تولید پیشنهادی ۱۴۳۰ هزار بشکه در روز؛
 - پی. پی. سی ۵۱٪ و سی. ان. پی. سی ۴۹٪/سهام با نرخ پاداش ۱/۶۵ دلار و تولید پیشنهادی ۸۸۸ هزار بشکه در روز؛
 - پتروناس ۶۰٪، پرتامینا ۲۰٪، پترو ویتنام ۲۰٪/سهام با نرخ پاداش ۱/۲۵ دلار برای هر بشکه نفت مازاد و تولید پیشنهادی ۱۲۰۰ بشکه در روز؛
 - لوک اوایل با ۸۵٪ و استات اوایل با ۱۵٪/سهام و نرخ پاداش ۱/۱۵ و تولید پیشنهادی ۱۸۰۰ بشکه روزانه.
- در نتیجه توسعه این میدان به لوک اوایل و استات اوایل که نرخ پاداش کمتری را در نظر داشتند واگذار شد.

پنج. میدان نفتی هالفایا:

- او. ان. جی. سی ۵۰٪، تی. پی. ای. او. ۳۰٪، نفت هند ۲۰٪ با نرخ پاداش ۷۶/۱ دلار و تولید پیشنهادی ۵۵۰ هزار بشکه روزانه؛
 - انی ۳۰٪، سان آنگول ۱۵٪، سی. ان. او. او. سی ۱۵٪، کوگاز ۲۰٪، اکسیدنتال ۲۰٪/سهام با نرخ پاداش ۹/۱۲ دلار و تولید پیشنهادی ۴۰۰ هزار بشکه در روز؛
 - لوک اوایل ۵۰٪ و استات اوایل ۵۰٪/سهام با نرخ پاداش ۱/۵۳ دلار و تولید ۶۰۰ هزار بشکه روزانه؛ و
 - سی. ان. پی. سی ۵۰٪، توتال ۲۵٪ و پتروناس با ۲۵٪ و با نرخ پاداش ۱/۴ دلار و تولید پیشنهادی ۵۳۵ هزار بشکه در روز.
- تولید این میدان در نهایت به کنسرسیوم آخر با توجه به نرخ پاداش پایین این کنسرسیوم واگذار شد.^{۳۰}

مناقصه سوم به‌منظور واگذاری مخازن نفتی بود که از بحث مقاله حاضر خارج است. در مناقصه چهارم که در اواسط ۲۰۱۲ برگزار شد، ۱۲ میدان بزرگ نفت و گاز با حضور ۴۷ شرکت خارجی به

مناقصه گذاشته شد که تنها سه برنده داشت و کنسرسیومی متشکل از کویت انرژی (با ۴۰/سهام)، شرکت ملی نفت ترکیه (۳۰/سهام) و شرکت دراگون اوایل مستقر در دبی با ۳۰/سهام موفق به دریافت حق امتیاز توسعه بلوک نه به مساحت حدود ۹۰۰ کیلومتر در استان جنوبی بصره شدند. این سه شرکت برای تولید هر بشکه مازاد شش دلار و ۲۴ سنت دستمزد دریافت می‌کنند.^{۳۱}

علاوه بر حضور فعال شرکت‌های نفتی آمریکا در مناقصات نفتی عراق، ایالات متحده از اوایل اشغال عراق در ۲۰۰۳، توانست اولین قرارداد نفتی را با بغداد منعقد کند؛ به‌عنوان نمونه هالیبرتون اولین شرکت خارجی بود که پس از اشغال عراق قراردادی به ارزش ۱/۷ میلیارد دلار در زمینه خدمات نفتی عراق امضا کرد و واحد کی بی‌آر شرکت هالیبرتون یک قرارداد ۷۰۵ میلیون دلاری تعمیر زیرساخت‌های میادین نفتی را با عراق امضا کرد. حتی با وجود غیرقانونی بودن عقد قرارداد مستقل با کردستان عراق، اکنون بیش از ۴۰ شرکت آمریکایی در نفت اقلیم فعالیت می‌کنند.

علت حضور پررنگ شرکت‌های نفتی آمریکا در اقلیم کردستان در گزارش انجمن زمین‌شناسی ایالات متحده مبنی بر وجود ۵۰ میلیارد بشکه نفت و گاز با میزان موفقیت بالای ۷۰ درصد در اقلیم است. مقامات اقلیم با آگاهی از این مساله طی هشت سال گذشته سه کنفرانس نفت و گاز را با حضور شرکت‌های بزرگ نفت و گاز و به‌ویژه شرکت‌های آمریکایی و مقامات سیاسی کشورهای منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای برگزار کرده‌اند. البته حضور شرکت‌های نفتی غرب در اقلیم از مدت‌ها پیش از برگزاری این کنفرانس‌ها بوده و اکسون موبیل اولین شرکت مهم بین‌المللی است که توانست با اقلیم قرارداد منعقد کند.^{۳۲}

همچنین اکسون موبیل توانسته است قرارداد بزرگ‌ترین پروژه بالادستی خاورمیانه را که توسعه فاز اول میدان نفتی قرنه غربی است، به ارزش ۵۰ میلیارد دلار با دولت عراق امضا کند. شورون دومین شرکت آمریکایی مهم سرمایه‌گذار در عراق است که بیشترین قراردادهای خود را با اقلیم کردستان به خاطر سودآورتر بودن این قراردادها منعقد کرده است. هس دیگر شرکت آمریکایی است که با همکاری پتروسلتیک برای فعالیت در بلوک‌های اکتشافی دینارتا و شکروک با اقلیم کردستان دو قرارداد مشارکت در سود امضا کرد و به همین سبب نام شرکت هس از فهرست شرکت‌های واجد شرایط برای حضور در دور چهارم مناقصات عراق حذف شد.^{۳۳}

آمریکا علاوه بر عقد قرارداد نفتی با عراق از جمله بزرگ‌ترین خریداران نفت این کشور نیز محسوب می‌شود، به طوری که ۳۵ درصد کل صادرات نفت خام عراق به بازارهای آمریکا سرازیر می‌شود، اروپا با ۲۰ تا ۳۰ درصد و کشورهای آسیایی با درصد کمتری در مرتبه دوم و سوم خریداران نفت عراق قرار دارند. در واقع به تعبیر هانس بلیکس: «نفت یکی از مهم‌ترین دلایل جنگ آمریکا علیه عراق بود و همواره برای حضور نیروهای آمریکایی در نزدیکی خطوط نفتی و باربری عراق منافع راهبردی وجود دارد.»^{۳۴}

مشکلات حاکم بر میادین مشترک

در میادین مشترک ایران و عراق مشکلات و مسائلی وجود دارد که در صورت بی‌توجهی به آنها این مشکلات می‌توانند به‌عنوان سدی در برابر گسترش همکاری‌های نفتی دو کشور عمل کنند، مانند:

یک. حاکم نبودن قوانین و تفاهم‌نامه‌های دوجانبه بر سیستم برداشت از مخزن؛
دو. عدم وجود مدیریت واحد که مانع تولید غیرصیانتی و از دست رفتن ذخایر می‌شود؛
سه. کمبود منابع مالی و عدم سرمایه‌گذاری مناسب، فقدان تجهیزات و ناکافی بودن تعداد دکل‌های حفاری به خصوص در مورد ایران؛
چهار. عدم وجود یک برنامه راهبردی که سبب به‌تعویق افتادن توسعه میادین مشترک می‌شود؛ و
پنج. عدم شناخت نقاط قوت و ضعف پروژه‌ها در گذشته و ناآشنایی با چالش‌ها و فرصت‌های آتی.

اقدامی که ایران در رفع این مشکلات انجام داده، تصویب قانون نفت و گاز توسط مجلس شورای اسلامی در سال ۱۳۹۰ و تشکیل کمیته عالی صیانت از مخازن است که افرادی از هر سه قوه مقننه، قضاییه و مجریه در آن حضور دارند.^{۳۵}

مسائل تنش‌زا میان ایران و عراق

بین دو کشور ایران و عراق مسائلی وجود دارد که می‌توانند سبب بروز تنش و اختلاف بین

دو طرف شود و به‌طور قطع وجود مسائل حل نشده روند همکاری‌های دو کشور را به‌خصوص در بخش نفت تحت‌تاثیر قرار می‌دهد، از این رو چاره‌اندیشی برای رفع موارد اختلاف‌زا ضروری است. چند نمونه از این موارد به اختصار به شرح زیر است:

یک. فعالیت نیروهای کرد ایرانی در کردستان عراق علیه جمهوری اسلامی ایران:

این مساله از جمله مواردی است که می‌تواند در روابط ایران و عراق تنش‌های جدی ایجاد کند. دو حزب اصلی کرد عراق تمایلی به ایجاد تنش با کشورهای همسایه ندارند، اما قادر به مخالفت جدی با حضور نیروهای کرد ایرانی در کردستان عراق نیستند؛ زیرا احزاب کرد عراقی و طرفداران آنها تنها به تاسیس دولت کرد مستقل می‌اندیشند.

دو. حضور نیروهای مجاهدین خلق در خاک عراق:

گروه‌های شیعه حاکم بر عراق به‌شدت مخالف حضور مجاهدین در این کشور هستند، اما برعکس احزاب و شخصیت‌های سنی استدلال می‌کنند که با توجه به دخالت ایران در امور عراق، دولت عراق باید از وجود مجاهدین خلق به‌عنوان ابزار بازمانده در برابر ایران استفاده کند. چندی پیش واشنگتن نام منافقین را از فهرست سازمان‌های تروریستی حذف کرد که سبب واکنش منفی شخصیت‌های سیاسی شیعه عراق شد. از دید شیعیان عراق، منافقین هم‌چنان یک سازمان تروریستی محسوب می‌شود.

هدف واشنگتن از این اقدام ایجاد هرج و مرج و اختلاف‌های مذهبی در ایران است و گروه منافقین همچنان یکی از ابزارهای آمریکاست که در آینده نیز از آن استفاده خواهند کرد. ترور تعدادی از دیپلمات‌های انگلیسی، حذف فیزیکی تعداد زیادی از دانشمندان ایرانی و دامن زدن به اختلاف‌ها و درگیری‌های طائفه‌ای در عراق طی چندین سال گذشته، تنها مواردی از استفاده ابزاری آمریکا از این گروه تروریستی است. بنابراین بغداد به اخراج اعضای این گروهک از عراق پایبند است و حضور آن را در عراق غیرقانونی می‌داند.^{۳۶}

سه. بسته شدن رودخانه‌های کوچک و بزرگی که از ایران وارد عراق می‌شود:

بسته شدن این رودها سبب آسیب‌دیدگی چندین روستا و متضرر شدن چندین کشاورز عراقی شده است. طبق اظهارات مقامات ایرانی، کمبود یا قطع آب این رودخانه‌ها نه به دلیل سدسازی ایران، بلکه به دلیل خشک‌سالی‌های پیاپی در این منطقه است.

چهار. تعیین مالکیت چاه‌های نفتی در میدان‌های مشترک:

یک نمونه از این‌گونه اختلاف‌ها، بحران چاه‌های نفتی میدان فکه است که در ۲۰۰۹ با برافراشتن پرچم ایران بر فراز یکی از چاه‌های نفتی این میدان آغاز شد. اگرچه اکنون کمیته‌ای مشترک جهت تعیین دقیق مرزها تعیین شده است، اما با توجه به حساسیت مسائل ارضی دست‌یابی به یک راه حل مناسب و مورد قبول طرفین بسیار دشوار است.^{۳۷}

پنج. عدم پرداخت جنگ هشت ساله به ایران:

مساله دریافت غرامت جنگ هشت ساله، مساله‌ای است که به‌تازگی بسیار مطرح شده است. برخی از دولتمردان عراق مانند جلال طالبانی، رییس جمهور این کشور، از ایران انتظار دارند غرامت جنگی را به عراق ببخشند. برخی دیگر از مقامات عراق نه تنها حاضر به پرداخت غرامت نیستند، بلکه معتقدند این ایران است که باید به عراق غرامت بپردازد. طلال الزوبعی، نماینده پارلمان عراق، سال گذشته اعلام کرد که ایران باید خسارت ۷۰۰ میلیارد دلاری به عراق پرداخت کند؛ چرا که بر اساس اعلام سازمان ملل و کمیته ویژه، عراق در آن زمان خواهان صلح بود، اما ایران اصرار به جنگ داشت و به عراق حمله کرد و به دنبال آن ما از خودمان دفاع کردیم.^{۳۸}

این در حالی است که به دلیل اشغال شش ماهه کویت، عراق ۳۶/۵ میلیارد دلار غرامت به کویت پرداخت کرده و ۱۶ میلیارد دلار دیگر باقی مانده است و این روند تا ۲۰۱۵ به پایان خواهد رسید. با اینکه مقامات عراقی عدم صراحت در عنوان بازپرداخت غرامت در قطعنامه ۵۹۸ را بهانه‌ای برای عدم پرداخت غرامت قرار داده‌اند، ایران تلاش می‌کند نه به شیوه حکومت کویت بلکه از طریق یک دیپلماسی قوی و ایجاد روابط و همکاری با عراق به حقوق خود برسد. اما اظهار

نظر برخی از مقامات عراقی که قصد پایمال نمودن حقوق ملت ایران را دارند، گاهها سبب اختلاف و موضع‌گیری طرفین می‌شود.^{۳۹}

موضوع اجرای بیانیه الجزایر، مشکلات ناشی از جنگ هشت ساله و ادعاهای مربوط به آن، آب‌های مرزی، مناطق مین‌گذاری شده، نقاط مرزی مورد اختلاف و هوایم‌های عراقی در ایران از دیگر مسائل موجود فی‌مابین می‌باشد. با وجود تمامی موارد تنش‌زای ذکر شده، با توجه به اینکه الف) عراق به‌دلیل حکومت شیعی حاکم مورد غضب کشورهای سنی‌مذهب منطقه قرار دارد؛ ب) شکاف‌های عمیقی که عراق را به سه منطقه کرد، شیعه و سنی تقسیم کرده است؛ و ج) تضعیف حکومت مرکزی به‌دلیل عدم یک‌پارچگی داخلی، حاکمان شیعه عراق هیچ‌گونه تمایلی به برهم زدن روابط خود با ایران ندارند؛ چراکه در شرایط فعلی از میان کشورهای منطقه تنها ایران از حکومت شیعه عراق حمایت جدی می‌کند.

صنعت نفت عراق تحت‌الشعاع بی‌ثباتی و ناامنی داخلی

اگرچه نفت خام عراق برای تولید بسیار فراوان و ارزان است، این کشور به‌سختی ثروت خود را عرضه می‌کند؛ ثروتی که شرکت‌های خارجی بریتیش پترولیوم، رویال داچ شل و لوک اویل به‌هنگام امضای قرارداد به منظور توسعه حوزه‌های نفتی بزرگ آرزوی آن را دارند. آشوب و ناامنی می‌تواند مانع توسعه باشد، کامیون‌هایی که توسط یک شرکت استفاده می‌شدند، به‌تازگی در یک شب ناپدید شدند، سوءاستفاده بسیاری از توافقات را لکه‌دار کرده است. اینترنشنال ترنسپرسی گروهی فعال در برلین در ۲۰۱۱ اعلام کرد که از میان ۱۸۲ کشور عراق در رتبه ۱۷۵ فهرست فساد قرار دارد.^{۴۰}

شرکت‌های نفتی خارجی با هدف طفره رفتن از تعهدات خود در عراق، تالیسات نفتی این کشور را ناامن می‌کنند و این شرکت‌ها تنها طرفی هستند که از انفجار در خطوط نفتی عراق سود می‌برند؛ زیرا چنانچه روند کار آنها با مشکل روبه‌رو شود، دولت عراق موظف است علاوه بر پرداخت خسارت به آنها همه زیان‌ها را متحمل شود و از جمله این موارد حملات خرابکارانه و تروریستی است. برقراری ثبات در عراق سبب می‌شود شرکت‌های خارجی مجبور شوند به تعهدات

خود عمل کنند، از این رو با ایجاد ناامنی نه تنها به تعهداتشان عمل نمی کنند، بلکه سود دوبرابر ناشی از پرداخت خسارت را از سوی دولت عراق دریافت خواهند کرد.^{۴۱}

قاچاق نفت نیز در عراق یک سنت معمول در مناطق نفت خیز شده و به رغم تلاش های پی گیر برخی مقامات محلی، برخورد با این گروه ها بسیار دشوار است. درآمد این گروه ها در روز به حدود ۶۰ هزار دلار می رسد. این گروه ها از طریق ایجاد حفره در خطوط لوله نفتی اقدام به سرقت می کنند. ایجاد این حفره ها با توجه به پیچیدگی هایی که دارد، نشان می دهد که تبهکاران از برخی مهندسان و متخصصان نفتی برای این کار استفاده می کنند؛ چراکه کوچکترین اشتباه در ایجاد چنین حفره هایی خطر انفجار و آتش سوزی را به دنبال دارد. حتی روسای قبایل که خود مسئولیت حراست از این خطوط را بر عهده دارند، همواره در امر حفاظت و نگهبانی از خطوط انتقال نفت اخلال ایجاد و از این مسئولیت خود به عنوان پوششی برای فعالیت در زمینه قاچاق نفت استفاده می کنند.^{۴۲}

تحولات اخیر عراق نشان داده است در برهه های زمانی که میزان خشونت و اعمال تروریستی به واسطه اقدامات امنیتی حکومت مرکزی کاهش یافته، صنعت نفت عراق دوره ای از رونق را تجربه کرده است؛ به عنوان مثال زمانی که عراق توانست اقدامات تروریستی را کاهش دهد و امنیت نسبی را در این کشور برقرار کند، خط لوله نفتی راهبردی به ترکیه (کرکوک - جیهان) کشیده شد که حدود ۲۰ درصد صادرات نفتی عراق را به عهده دارد. اما به محض اینکه تسلط و تمرکز حکومت مرکزی کاهش می یابد، دوباره اقدامات تروریستی جان گرفته و عمده لطمه آن به صنعت نفت عراق وارد می شود که نمونه آن را در انفجار اخیر خط لوله کرکوک - جیهان می توان مشاهده نمود، حزب کارگر کردستان (پ. ک. ک) که یک گروه جدایی طلب کرد است، مسئولیت حمله را به عهده گرفته است.^{۴۳}

عراق همچنان از آثار و پیامدهای جنگ و نزاع سیاسی و کاغذبازی ناکارآمد و دست و پاگیر رنج می برد و وجود نفت به جای حل و فصل مشکلات، همواره به پیچیده شدن اوضاع افزوده است. عمیق ترین مساله در حاکمیت عراق، مساله کردستان است. حکومت مرکزی و کردستان از دیرباز بر سر تصاحب و کنترل منابع نفتی کشور جدال داشته اند و به رغم امضای چندین قرارداد و

تفاهم‌نامه هیچ‌گاه به توافقی پایدار دست نیافته‌اند. این مشاجرات در آوریل ۲۰۱۲؛ یعنی زمانی که کردستان عراق صادرات نفت خود را که حدود هشت درصد از کل فروش نفت خام عراق را تشکیل می‌دهد قطع نمود، به اوج خود رسید. تصمیم کردستان عراق برای امضای شش قرارداد نفتی با شرکت اکسون موبیل به‌رغم هشدارهای بغداد در خصوص غیرقانونی دانستن این قراردادها یکی از دلایل بروز اختلاف بوده است.^{۴۴}

توافق بین اربیل و بغداد می‌تواند راه را برای تصویب قانون نفت و گاز از سوی پارلمان عراق هموار کند. در پی چند نوبت قطع و وصل صادرات نفت اقلیم کردستان عراق که به بهانه استنکاف دولت مرکزی از پرداخت حقوق شرکت‌های خارجی صورت گرفت سرانجام با توافق وزارت نفت و انرژی عراق و وزارت منابع طبیعی اقلیم، بغداد متعهد به پرداخت حق العمل شرکت‌های نفتی شد و اقلیم کردستان نیز وعده داد که صادرات نفت را به بالاترین حد خود در سالهای اخیر یعنی ۲۰۰ هزار بشکه در روز برساند.^{۴۵}

با امضای این توافقی‌ها میان اربیل و بغداد، دولت مرکزی عراق و وزارت نفت و انرژی این کشور متعهد می‌شوند که توافقی‌ها و قراردادهای به امضا رسیده میان کردستان عراق و شرکت‌های بین‌المللی را به رسمیت بشناسند و بدین ترتیب، برخی از محدودیت‌های دولت مرکزی علیه برخی شرکت‌های بین‌المللی طرف قرارداد با کردستان عراق نیز برطرف خواهد شد. بنابراین، به نظر می‌رسد یکی از مهم‌ترین اختلاف‌های موجود میان اربیل و بغداد که سایه تنش بر روابط دو کشور را گسترده‌تر کرده بود، در مسیر حل‌وفصل قرار گرفته است که در این صورت امنیت خطوط نفتی کرکوک - جیهان بیش از پیش خواهد شد.^{۴۶}

طبق این توافق، حکومت مرکزی باید ۱۷ درصد از مشتقات نفتی از مجموع ۷۰ هزار بشکه نفتی را برای اقلیم ارسال کند که برابر با روزانه ۱۴۷ هزار بشکه مشتقات نفتی خواهد بود و حکومت مرکزی پذیرفت هزینه‌های حاکمیت اقلیم کردستان را که مدت‌هاست پرداخت نشده است، بپردازد و یک کمیسیون دایمی میان اربیل و بغداد تشکیل شود تا در صورت بروز اختلاف این کمیسیون به ارایه راه حل بپردازد.^{۴۷}

کردستان عراق ۳۰ درصد از ذخیره ۱۴۳ میلیارد بشکه‌ای نفت عراق را در اختیار دارد، به

همین سبب اختلاف‌های نفتی اربیل- بغداد همواره از مهم‌ترین و پرتنش‌ترین اختلاف‌های آنان بوده است، اما گستره اختلاف‌ها تنها به نفت ختم نمی‌شود. مناطق مورد منازعه بغداد با حکومت اربیل و مسلح کردن نیروهای پیش‌مرگ کرد بدون همانگی با حکومت مرکزی نیز از جمله اختلاف‌های آنان محسوب می‌شود. در مجموع، برای پایان دادن به عمده اختلاف اربیل و بغداد که بر سر مسائل نفت و گاز است، تصویب قانونی نفت و گاز تهیه شده در ۲۰۰۷ و افزودن برخی مواد به آن که مورد توافق همه گروه‌های سیاسی است، بهترین راه حل برای پایان دادن به اختلاف‌های نفتی می‌باشد.

اخیرا نیز اختلاف‌های اربیل و بغداد بار دیگر و این بار بر سر سوریه افزایش یافته است. دولت عراق، حکومت کردستان را متهم کرده که به شماری از شورشیان سوریه اجازه داده است وارد خاک کردستان عراق شوند و آموزش‌های نظامی لازم را ببینند. در این راستا نیروهای پیش‌مرگ حکومت کردستان وارد منطقه فیشخابور شدند تا دولت مرکزی نتواند جلوی ورود شورشیان سوریه به کردستان را بگیرد و این مساله سبب افزایش تنش‌ها میان کردستان و دولت مرکزی تا مرز درگیری نظامی شد.^{۴۸}

محوریت نقش نفت در اقتصاد عراق، توزیع ناهمگون جغرافیایی مخازن نفتی این کشور و باقی‌ماندن تبعیضات اجتماعی از زمان صدام حسین باعث اختلاف بین عراقی‌ها در مورد توزیع عادلانه درآمدهای نفتی در آینده شده و با توجه به فضای فرقه‌ای، متشنج و خشونت‌آمیز این کشور، اختلاف‌ها عمیق‌تر شده و مساله کنترل مالکیت بر مخازن نفتی و درآمدهای حاصل از آن همچنان به‌عنوان مسائل بحث‌برانگیز و حساس در این کشور باقی مانده است.

در چنین حالتی اگر دولت مرکزی اوضاع را تحت کنترل نگیرد، صنعت نفت عراق یک بار دیگر دورانی از افول را تجربه خواهد کرد؛ چراکه شرکت‌های خارجی طرف قرارداد با عراق نسبت به سرمایه‌گذاری بیشتر در این کشور تردید دارند و می‌خواهند دولت مرکزی و دولت منطقه‌ای کرد در مورد قوانین مشخصی که حاکم بر بخش نفت است، به توافق برسند. آنها می‌خواهند بدانند چه کسی حق امضای قرارداد با شرکت‌های خارجی را دارد و چگونه این قراردادها باید اجرا شوند.

فن آوری نفتی ایران و عراق

ایران امروز به‌رغم وجود تحریم‌ها پیشرفت‌های چشمگیری در زمینه علم و فناوری به‌ویژه صنعت نفت داشته است. شرکت فناوری پتروشیمی ایران توانسته است تاکنون شمار دانش فنی خود را به ۲۵ عدد برساند و طبق برنامه‌ریزی‌های صورت گرفته این عدد تا ۱۳۹۴ به ۵۰ دانش فنی خواهد رسید.^{۴۹} برخی فناوری‌های فنی ساخت ایران عبارتند از:

یک. ساخت سکوی نیمه‌شناور حفاری امیرکبیر:

ساخت سکوی نیمه‌شناور از تیر ۱۳۸۰ شروع شد و در بهمن ۸۷ با پیشرفت فیزیکی ساخت حدود ۹۵ درصد و پیشرفت راه‌اندازی بیش از ۸۰ درصد از حوضچه خارج و در فاصله حدود ۱۴ کیلومتر از ساحل و در عمق ۳۵ متری جهت انجام آزمایش‌ها و تست سیستم‌های باقی‌مانده مستقر گردید و در نهایت در بهمن ۸۷ با حفر موفقیت‌آمیز چاه آزمایشی به عمق ۱۴۴۰ متر حفاری اکتشافی را آغاز نمود و قادر به تولید ۱۱/۴ مگاوات برق و حفاری در آب‌های تا عمق ۱۰۰۰ متر و حفاری از کف دریا تا عمق ۶۶۰۰ متر می‌باشد و دارای پیشرفته‌ترین تجهیزات و ماشین‌آلات در صنعت حفاری فراساحلی است.^{۵۰}

دو. هیدروکانورژن یا تبدیل نفت خام سنگین به سبک:

استفاده از نفت خام سنگین به‌دلیل خواص آن بسیار مشکل است، به‌گونه‌ای که هم استحصال و انتقال آن سخت و پیچیده است و هم قیمت آن در بازارهای جهانی نیز به‌مراتب کمتر از نفت خام سبک است. افزایش روزانه نفت خام سبک، کاهش ظرفیت مخازن نفتی سبک و افزایش نفت خام سنگین، نفت سنگین را به‌عنوان یک منبع عمده و اساسی تامین انرژی جهان تبدیل کرده است. بنابراین ضروری است با استفاده از یک فرآیند موثر نفت خام سنگین را ارتقای کیفیت داد تا هم وزن مولکولی آن کاهش یابد و هم آلاینده‌های آن قبل از ورود به پالایشگاه حذف شود. با بهره‌برداری از فن آوری هیدروکانورژن افزون بر تولید نفت خام سنگین به سبک، باقی‌مانده سنگین برج‌های تقطیر نیز به فراورده‌های باارزش تبدیل می‌شوند.^{۵۱}

سه. ساخت نخستین نفت کش ایرانی:

در سال ۱۳۸۶ پروژه‌ای میان دولت ایران و ونزوئلا برای ساخت چهار فروند کشتی تعریف شد که بر اساس اعلام نیاز طرف ونزوئلایی ظرفیت این کشتی‌ها ۱۳ هزارتن در نظر گرفته شد و در اواخر زمستان ۱۳۸۷ طرح نهایی ساخت این کشتی‌ها با ۲۵۰ متر طول، ۴۴ متر عرض، ۲۱ متر ارتفاع و آبخور ۸/۱۴ متر با سرعت ۱۶ گره دریایی تهیه شد. نفت کش افراماکس از نظر کیفی بالاترین امکانات را دارد و برای اولین بار در منطقه خاورمیانه ساخته شده است.^{۵۲}

چهار. دستگاه ارزیابی سیال‌های پلیمری در مغزه:

این دستگاه شرایط لازم را از نظر دما، فشار و سرعت تزریق سیال‌های پلیمری بر نگه‌دارنده مغزه و بستر شنی به‌عنوان مدل‌های شبیه‌سازی شده مخزن و حفاری چاه ایجاد می‌کند. علاوه بر این، از طریق این دستگاه افزایش ضریب برداشت نفت تعیین شده و راندمان تزریق سیال‌های پایه آبی و گازی حاوی افزودنی‌های پلیمری در مغزه که برای مطالعات و بررسی خسارت بر سازنده به‌کار می‌رود، تعیین می‌شود.^{۵۳}

پنج. ساخت سامانه نمودارگیری سطحی و ابزارهای نمودارگیری درون چاهی:

این ابزار که با همت متخصصان دانشگاه شریف و یک شرکت دانش‌بنیان ساخته شده، متشکل از ابزار تله‌متری، رادیواکتیو سنجش پرتو گاما و ابزار صوتی است که به‌منظور ارزیابی بندش سیمان در پشت لوله‌های جداری مورد استفاده قرار می‌گیرد. این ابزار نسبت به نمونه‌های خارجی علاوه بر کاهش ۵۰ درصدی طول ابزار، امکان استفاده در مخازن پرفشار را دارد.^{۵۴}

ایران در ساخت انواع برج‌ها و تجهیزات داخلی آنها، بسیاری از رآکتورها و انواع مبدل‌های حرارتی، کولرهای هوایی، انواع شیرها، کابل، کاتالیست‌ها، ابزارهای دقیق، بویلرها، بازوهای بارگیری و تجهیزات جامدسازی گوگرد و انواع برج‌های خنک‌کننده دارای توانایی‌های قابل قبولی است.^{۵۵} علاوه بر موارد ذکر شده که تنها گوشه‌ای از فن‌آوری‌های نفتی ساخت ایران هستند، شرکت حفاری شمال ایران به‌عنوان یک شرکت بین‌المللی قادر است ۱۷ نوع خدمات فنی

مهندسی را به دیگر کشورها ارایه دهد. خدمات قابل ارایه از سوی شرکت حفاری شمال شامل: نمودارگیری از چاه، گل حفاری، سیمان کاری، اسیدکاری، راندن لوله‌های جداری، حفاری جهت‌دار، حفاری افقی، مهندسی حفاری و نظارت بر عملیات حفاری می‌شود. تاکنون از میان کشورهای خواهان ارایه خدمات مانند: اکوادور، ونزوئلا، قزاقستان و عراق، کشور عراق در اولویت همکاری قرار گرفته است و با توجه به مذاکرات صورت گرفته با طرف عراقی در بصره، شرکت حفاری شمال ایران در سال‌های آتی برای ارایه خدمات در عراق حضور خواهد داشت.^{۵۶}

عراق علاوه بر همکاری‌های فن‌آورانه با ایران از طریق عقد قراردادهای خدمات فنی با شرکت‌های خارجی به جذب فن‌آوری در صنعت نفت خود اقدام می‌کند. در قراردادهای خدمات فنی به دلیل اینکه به سرمایه آورده شده پیمانکار هیچ سودی تعلق نمی‌گیرد و سود پروژه‌ها تنها از بابت افزایش تولید پرداخت می‌شود، پیمانکار به دنبال افزایش کارایی سرمایه‌گذاری در میدان و کاهش هزینه‌های پروژه است. به همین دلیل به استفاده از فن‌آوری‌های برتر و روش‌های نوین برای بهره‌برداری‌های بلندمدت و صیانتی از میدان ترغیب می‌شود. در واقع به دلیل اینکه سطح فن‌آوری صنعت نفت عراق جواب‌گوی نیازهای این بخش نیست، این کشور تلاش می‌کند از طریق همکاری با کشورهای همسایه و عقد قراردادهای خدمات فنی با شرکت‌های بین‌المللی به جذب فن‌آوری نفتی لازم اقدام کند.

زمینه‌های همکاری نفتی دو کشور

هم‌اکنون اتصال خطوط ریلی، همکاری‌های نفتی و ترانزیتی میان دو کشور از زمینه‌های بااهمیت در جهت گسترش روابط اقتصادی میان دو کشورند و ایران آمادگی دارد در تمامی بخش‌ها سطح همکاری و روابط خود را با عراق افزایش دهد و در این راه از انتقال تجربیات و دستاوردهای خود به عراق استقبال می‌کند. ایران و عراق توسعه روابط بر مبنای صلح، ثبات و منافع مشترک را مد نظر دارند و روابط دو کشور در بخش سیاسی از جایگاه مطلوبی برخوردار است. با توجه به موارد فوق، تکمیل توافقی‌های گذشته و ارتقای سطح همکاری در بخش‌های مختلف از جمله انرژی، نفت و به‌ویژه میادین نفتی مشترک، زیرساخت‌ها و بازرگانی از اهمیت بالایی برخوردار است.^{۵۷}

به دلیل اینکه هیچ قانون بین‌المللی برای بهره‌برداری از ذخایر مشترک نفت و گاز وجود ندارد، کشورهای دارای ذخایر مشترک خود باید به عقد قراردادهای دوجانبه یا چندجانبه برای تولید صیانتی از ذخایر مشترک اقدام کنند. در این موارد هم‌گرایی منطقه‌ای می‌تواند راه حل مناسبی برای حفاظت از منابع ارزشمند نفت و گاز باشد. تشکیل شرکت‌های مختلط بهره‌برداری از ذخایر مشترک از جمله راهکارهای نهادینه کردن این‌گونه همکاری‌هاست. توافقی‌های به عمل آمده میان ایران و عراق برای انتقال فن‌آوری، همکاری‌های بالادستی و پایین‌دستی و بهره‌برداری از ذخایر مشترک، نشان از تمایل دوطرف برای گسترش همکاری‌ها در آینده نزدیک و تولید صیانتی از میادین مشترک نفتی دارد. ایران و عراق مذاکرات خود را برای توسعه میادین مشترک نفتی و مرزی از ۱۳۸۵ آغاز کردند که منجر به امضای یک توافق‌نامه همکاری در ۱۳۸۸ گردید. از جمله زمینه‌های همکاری در قالب این توافق‌نامه، ارائه خدمات اکتشافی شامل لرزه‌نگاری، مطالعه اکتشافی، تعبیر و تفسیرهای اطلاعات لرزه‌نگاری و عملیات حفاری است. ارائه خدمات در بخش‌های مطالعات مهندسی مخازن، تعمیرات توربین‌ها، آموزش کارکنان حفاری عراق و اداره دکل‌های حفاری از دیگر توافقی‌ها در این سال است. دور جدید مذاکرات نفتی با عراق از بهمن ۱۳۹۰ آغاز شد که دو کشور برنامه تاسیس شرکت مشترک نفتی را برای مشارکت در طرح توسعه سه میدان مشترک نفتی مطرح کردند.^{۵۸}

اخیرا نیز بر اساس توافقی‌های صورت گرفته، سالانه فرآورده‌های نفتی وای. پی. جی. ایران در مجموع به ارزش یک میلیارد و ۸۰۰ میلیون دلار به عراق صادر می‌شود و صنعت پالایش ایران در زمینه‌های فنی، آموزشی و پشتیبانی به‌ویژه مسائل امنیتی با پالایشگاه‌های عراق همکاری خواهد داشت. همچنین آموزش گروهی از کارشناسان عراقی در تهران در زمینه مسائل اچ. اس. پی. و ساخت پالایشگاه در عراق از دیگر محورهای توافقی‌ها هستند.^{۵۹}

به گفته عاصم جهاد (سخنگوی وزارت نفت عراق): «کمیت‌های مشترک ایران و عراق در خصوص میدان‌های نفتی مشترک پیشرفت قابل ملاحظه‌ای داشته و ایران نیز در این خصوص همکاری خوبی دارد. حفاری جداگانه به نفع هیچ‌یک از طرفین ایرانی و عراقی نیست؛ زیرا این اقدام موجب افزایش فشار در میدان نفتی می‌شود و این به زیان دو طرف است. در توافقی‌های

اولیه بین ایران و عراق مانند توافق نامه‌های مشابه جهانی به این اصل تاکید شده که موضوع میدان‌های مشترک نفتی نهایی شود و یک شرکت بین‌المللی در میدان‌های نفتی مشترک سرمایه‌گذاری کند و هریک از طرفین سهم خود را بر اساس مساحت میدان نفتی در خاک خود دریافت کند.^{۶۰}

همکاری نفتی ایران و عراق طی سال‌های اخیر در مسیر رو به رشدی قرار گرفته و به‌عنوان مکمل یکدیگر و در جهت تامین منافع دو کشور تلقی می‌شود، از این رو انتظار می‌رود فعالیت شرکت‌های چندملیتی در عراق، به‌ویژه در مناطق نفتی مشترک دو کشور به نحوی مدیریت شود که به روابط صمیمانه طرفین لطمه وارد نکند؛ زیرا ایران به‌عنوان کشوری با قابلیت‌های فنی و مهندسی و امکانات ویژه در صنعت نفت، می‌تواند در بازسازی و توسعه صنعت نفت عراق سهم عمده داشته باشد؛ ازجمله نقاط قوت ایران، می‌توان به توانایی این کشور در زمینه ساخت پالایشگاه اشاره کرد. عراق می‌تواند مهم‌ترین شریک راهبردی نفتی ایران باشد که با یک ائتلاف جدی زمینه قدرت‌مندی و چانه‌زنی فراوانی در عرصه و بازارهای اقتصادی را فراهم سازد و ایران قادر است در چند محور با عراق همکاری کند:^{۶۱}

یک. توسعه و تولید میادین مشترک؛

دو. ساخت پالایشگاه در عراق؛

سه. بهره‌برداری از گازهای همراه نفت؛

چهار. احداث خط لوله‌ای که نفت خام عراق را به ایران ارسال و محصولات نفتی را پس از پالایش به عراق منتقل کند؛

پنج. همکاری‌های فنی - مهندسی؛ و

شش. برگزاری دوره‌های دانش‌افزایی و آموزشی برای متخصصان عراقی.

هم‌اکنون با توجه به تحریم نفت ایران توسط ۲۷ کشور اروپایی، سخن از کاهش تولید و صادرات نفت ایران شده و این در حالی است که نفت ایران به کشورهای خریدار به نام دیگر و از مبدا دیگری به فروش می‌رسد و تحریم‌کنندگان نفت ایران را به نام کشور سوم می‌خرند. این مساله هم می‌تواند به‌عنوان یکی از محورهای همکاری‌های نفتی ایران و عراق تلقی شود، به این معنی که عراق در قبال

دریافت مبالغی و برخورداری از حمایت‌های سیاسی ایران در زمینه‌های مختلف، به‌عنوان کشور سوم عمل کرده و نفت ایران را به بازارهای جهانی منتقل کند.^{۶۲}

مسیرهای صادرات نفتی ایران و عراق

در حال حاضر از بین ظرفیت صادراتی نفت عراق که حدود سه میلیون بشکه در روز است، به‌جز خط لوله کرکوک - جیپهان (۴۰ هزار بشکه) و میزان محدودی که از طریق کامیون به اردن صادر می‌شود، باقی ظرفیت صادراتی عراق (حدود دو میلیون بشکه) از طریق خلیج فارس و گذر از تنگه هرمز صادر می‌شود؛ چرا که بیشترین ظرفیت تولید این کشور در جنوب آن بوده و پروژه افزایش ظرفیت پایانه‌های صادراتی دریایی به میزان ۴/۵ میلیون بشکه در روز از بندر بصره عملی‌تر است.^{۶۳}

انتقال از طریق کامیون به اردن:

در سال ۲۰۰۸ دولت‌های امان و بغداد برای صدور روزانه ده هزار بشکه نفت خام با اردن توافق‌نامه امضا کردند. این مقدار از میدان کرکوک در شمال عراق تامین شده و با تریلرهای نفت کش به اردن منتقل می‌شد و هم‌اکنون عراق روزانه ۱۵ هزار بشکه نفت خام با تخفیف ۱۸ دلاری برای هر بشکه به اردن صادر می‌کند، دولت اردن در می ۲۰۱۱ خواستار افزایش مقدار واردات نفت خام از عراق به مقدار روزانه ۳۰ هزار بشکه شد.^{۶۴}

خط لوله کرکوک - جیپهان و عراق - عربستان:

هرچند خط لوله کرکوک - جیپهان دارای توان اسمی ۱/۶ میلیون بشکه در روز است، به‌علت تخریب‌های صورت گرفته در بخش‌های مختلف آن تنها قادر به انتقال ۵۰۰ هزار بشکه در روز می‌باشد. علاوه بر این، مسیر عراق خط لوله‌ای به نام عراق - عربستان دارد که تا ۱۹۸۹ روزانه یک میلیون و ۷۰۰ هزار بشکه نفت خام را از این طریق صادر می‌کرد. صادرات این خط لوله که از بصره آغاز شده و به جنوب بندر ینبوع در دریای سرخ ختم می‌شود، از ۱۹۹۰ یعنی پس از حمله

نظامی عراق به کویت و اشغال این کشور توسط عربستان متوقف شد و اکنون نیز به دلیل اختلاف‌های دولت عربستان و عراق صادرات این خط متوقف شده است.^{۶۵}

در مجموع با وجود پیش‌بینی مقامات عراقی برای تولید روزانه ده تا ۱۲ میلیون بشکه نفت تا ۲۰۱۷، کارشناسان معتقدند تولید نفت این کشور حداکثر می‌تواند تا هشت میلیون بشکه افزایش یابد و مهم‌ترین عامل سد راه افزایش تولید نفت این کشور، نبود مبادی کافی صادراتی است. هرچند عراق، علاوه بر مسیر ترکیه، تا ۲۰۱۷ ساخت چهار پایانه شناور را پیش‌بینی کرده است، اما این موضوع هم نمی‌تواند تضمینی برای صادرات بیش از هشت میلیون بشکه باشد؛ چراکه ظرفیت هر شناور صادراتی حدود ۹۰۰ هزار بشکه خواهد بود.^{۶۶}

مسیر صادرات نفت ایران

از میان پایانه‌های بارگیری، تخلیه و صادرات نفت خام در سراسر جهان، پایانه صادراتی ایران در مرکز خلیج فارس (آذرپاد) در جزیره خارک با دو اسکله شرقی و غربی به‌عنوان مشهورترین و بزرگ‌ترین پایانه نفتی جهان شناخته شده است و خارک نیز جزو معدود پایانه‌های نفتی دنیاست که قابلیت پهلودهی به بزرگ‌ترین کشتی‌های نفت‌کش جهان را دارد. این پایانه قابلیت پهلودهی هم‌زمان به نه کشتی با ظرفیت‌های گوناگون را دارد. پایانه خارک که حدود ۹۰ درصد صادرات نفتی ایران را به عهده دارد، از ظرفیت ذخیره‌سازی حدود ۲۲ میلیون بشکه‌ای نفت خام برخوردار است.^{۶۷} مسیر دیگر صادرات نفت جنوب ایران به بندر مصری عین‌السخاء در دریای سرخ است که سال گذشته نفت ایران ۴۶ درصد کل نفت خام پمپ شده به خط لوله سوئز - مدیترانه را تشکیل می‌داد، هدف نهایی این خط لوله بازار نفتی اروپاست.^{۶۸}

سخن آخر: ظرفیت‌های ویژه و راهبرد آمریکا مبنی بر «همه چیز علیه ایران»

در این مقاله سعی شد ظرفیت‌ها و حساسیت‌های موجود در توسعه و تولید از مخازن نفتی مشترک ایران و عراق بیان شود. دو کشور می‌توانند با آگاهی از ظرفیت‌های حوزه‌های نفتی مشترک خود و تمرکز بر آنها و کاهش موانع موجود، روابط خود را در سطوح مختلف به‌ویژه

میادین نفتی ارتقا بخشند. از جمله ظرفیت‌های موجود دو طرف که در مقاله به آن پرداختیم، می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

- نزدیکی و همکاری سیاسی دو کشور با روی کارآمدن حکومت شیعی در عراق؛
 - بالا بودن سطح فن‌آوری نفتی بومی شده در ایران؛
 - توان مالی عراق برای سرمایه‌گذاری با توجه به درآمدهای حاصل از فروش نفت این کشور و حجم سرمایه‌های خارجی جذب کرده؛
 - ایجاد کمیته‌های تخصصی توسط ایران و عراق برای انجام عملیات لرزه‌نگاری و در نهایت مدیریت واحد مخازن؛
 - توافق‌های ایران و عراق برای انتقال فن‌آوری و همکاری‌های بالادستی و پایین‌دستی در مخازن نفتی مشترک؛ و
 - جذب سرمایه خارجی توسط عراق از کشور سوم برای میادین مشترک.
- بعضی از موانع و حساسیت‌های موجود در توسعه و تولید از مخازن نفتی مشترک عبارتند از:
- برخی اختلاف‌های قدیمی حل نشده بین ایران و عراق؛
 - عدم وجود برنامه‌ریزی مناسب توسط طرفین؛
 - فقدان فن‌آوری کافی و به‌روز به‌ویژه در عراق؛
 - نزاع سیاسی در عراق به‌خصوص با کردها و تحریم اقتصادی - نفتی در ایران؛
 - فقدان سرمایه خارجی مناسب و کارآمد در ایران به‌دلیل فشارهای غرب؛ و
 - تعلل در تشکیل مدیریت واحد مخازن و کوتاهی در پی‌گیری سریع امور.
- اکنون منطبق اقتصادی، موقعیت جغرافیایی و مشترکات مذهبی ایران و عراق زمینه گسترش همکاری‌های دو کشور را در بخش‌های مختلف سیاسی و اقتصادی فراهم کرده است. شرایطی که در سال‌های اخیر در عراق به وجود آمده است، مانند: خروج اشغال‌گران از این کشور، بهبود شرایط امنیتی و اولویت دولت عراق برای شروع بازسازی این کشور، تجربه سازندگی پس از جنگ در ایران و آمادگی ایران برای انتقال این تجربیات در شکل‌دهی همکاری دو کشور تاثیر بسزایی دارد. علاوه بر این، ایران همواره از نقش موثر عراق در عرصه‌های مختلف منطقه‌ای و

بین‌المللی حمایت کرده و نسبت به ادامه روند جاری سیاسی در عراق تحکیم مردم‌سالاری و حاکمیت ملی این کشور خود را متعهد می‌داند و این موارد می‌تواند سبب گسترش همکاری‌ها در سایر زمینه‌ها به‌ویژه مسائل اقتصادی و سیاسی باشد. هر دو کشور با اذعان به این نکته که قانون بین‌المللی خاصی برای برداشت از ذخایر مشترک نفتی و گازی وجود ندارد، به این نتیجه رسیده‌اند که گسترش همکاری‌های نفتی در هفت حوزه نفتی شناخته شده نه‌تنها سبب گسترش هم‌گرایی منطقه‌ای و ایجاد ثبات و امنیت بیشتر می‌شود، بلکه آثار و پیامدهای منفی رقابت و تنش را کاهش می‌دهد و بهترین راهبرد برای توسعه و تولید از این میادین ایجاد مدیریت واحد و نظارت یکی از طرفین بر مخزن است؛ چراکه در سپردن مدیریت به اشخاص سوم مانند شرکت‌های بین‌المللی نمی‌توان از رعایت حقوق حاکمیتی و مالکیتی صاحبان مخزن مطمئن بود.

به‌رغم ظرفیت‌های فوق‌العاده و ظرفت‌هایی که ذکر شد، ایالات متحده آمریکا مترصد بوده است مانع گسترش نفوذ ایران در عمق عراق باشد. تاکتیک‌های آمریکا در تحدید همکاری ایران-عراق در حوزه‌های مشترک نفتی را می‌توان به قرار زیر برشمرد:

- حذف ایران از مناقصه‌های سرمایه‌گذاری در حوزه‌های انرژی؛
- فشار بر مقامات عراق مبنی بر اهداف غیراقتصادی ایران در عراق؛
- تشدید تحریم‌های فنی علیه پروژه‌های نفتی ایران؛
- تحریم شرکت‌های ایرانی؛
- هم‌سویی با نیروهای سکولار علیه شیعیان و ایرانی خواندن سیاست‌های اقتصادی دولت مالکی؛

- بزرگ‌نمایی اختلاف مرزی ایران-عراق و تاکید بر تکمیل نشدن اجرای قطعنامه ۵۹۸.

منابع و یادداشت‌ها:

۱. «توسعه بزرگ‌ترین میدان نفتی ایران در سال تولید ملی»، *ایسنا*، ۹۱/۳/۲، کد خبر ۹۱۰۳۰۲۰۱۰۹۸ <http://isna.ir>
۲. «برگزاری پنجمین جلسه مدیریت مشترک طرح توسعه میدان نفتی آزادگان جنوبی»، *ایروگنا*، ۱۳/۱۰/۹۱ کد خبر <http://irogna.com> ۱۵۱۲۹
۳. «عراق گوی سبقت را از صنعت نفت ایران و اعراب ربود»، *ایروگنا*، ۹۱/۱۱/۱، کد خبر ۳۱۸۲ <http://irogna.com>
۴. «بسیج خارجی‌ها برای تخلیه مخازن نفت ایران»، *مهرنیوز*، ۹۰/۸/۱۴، کد خبر ۱۴۵۲۲۶۶ <http://www.mehrnews.com>
۵. «آغاز تولید نفت از بزرگ‌ترین میدان مشترک ایران و عراق»، ۹۰/۱۱/۱۸، کد خبر <http://www.mehrnews.com> 1527434
۶. همان.
۷. «دهلران و رقیبی عراقی به نام ابوغریب»، *عصرکیمیاجاری*، ۹۱/۱۰/۱، نسخه ۱۱، <http://www.asrekimyagari.com>
۸. همان.
۹. «بسیج خارجی‌ها برای تخلیه مخازن نفت ایران»، *مهرنیوز*، ۹۰/۸/۱۴، کد خبر ۱۴۵۲۲۶۶ <http://www.mehrnews.com>
۱۰. «پیشرفت مطلوب عملیات توسعه میدان‌های نفتی آذر و چنگوله و بندر کرخه»، *شانا*، ۲۰/۳/۸۸، کد خبر <http://shana.ir> 142741
۱۱. همان.
۱۲. «امضای قرارداد توسعه یک میدان نفتی مشترک با عراق»، *تفاهم‌نیوز*، ۹۰/۱۱/۱۸، کد خبر <http://tafahomnews.com> ۷۴۱۵۲
۱۳. «قرارداد نهایی توسعه میدان نفتی بدرا عراق امضا شد»، *شانا*، ۸۸/۱۱/۱۰، کد خبر ۱۵۱۵۶۰ <http://shana.ir>
۱۴. «امضای قرارداد توسعه میدان نفتی اروند»، *روزنامه رسالت*، شماره ۷۶۱۸، ۹۱/۵/۳۵، صفحه ۴ (اقتصاد).
۱۵. «ذخایر نامتعارف موتور محرکه سرمایه‌گذاران نفتی در سال نو میلادی»، *شانا*، ۹۰/۱۰/۲۵، کد خبر ۱۸۳۰۰۰ <http://shana.ir>
۱۶. «در ده سال گذشته چقدر برای سرمایه‌گذاری در نفت ایران سرمایه‌گذاری شده است؟»، *صد خبر*، ۹۱/۵/۲۰، کد خبر <http://www.sadkhabar.ir> ۴۴۶۷۲

۱۷. سیاوش صمیمی، «مشکلات توسعه میدین مشترک»، *اقتصاد انرژی*، شماره‌های ۱۴۶-۱۴۵، آذرودی، ۱۳۹۰، ص ۱۹.
۱۸. «رشد ۱۴ درصدی سرمایه‌گذاری خارجی در ایران»، *اکنونوز*، ۹۱/۴/۱۷ کدخبر ۱۷۲۹۱۲
<http://www.econews.ir>
۱۹. «سرمایه‌گذاری ۶۸ میلیارد دلاری ایران در بخش نفت و گاز»، *تریبون مستضعفین*، ۹۱/۷/۱۶
<http://www.teribon.ir> 130640
۲۰. «پیش‌بینی سرمایه‌گذاری در نفت و گاز ایران تا ۲۰۳۰»، ۹۰/۷/۲۵، *خبرآنلاین*،
<http://www.khabaronline.ir>
۲۱. «پروژه‌های نفتی ایران در برزخ چینی‌ها»، *خبرگزاری قطره*، ۹۰/۷/۹
<http://www.ghatreh.com>
۲۲. «مزایای استفاده از سرمایه خارجی»، *روزنامه اعتماد*، شماره ۲۴۱۰، ۹۱/۳/۱۳، ص ۵ (بازار سرمایه)
 ۲۳. همان.
۲۴. *روزنامه رسالت*، شماره ۶۰۰۲ به تاریخ ۸۵/۸/۱۴، صفحه ۷ (گفتگو).
۲۵. «راهبردهای محوری عراق در واگذاری بلوک‌های اکتشافی»، *علی خواجوی، اقتصاد انرژی*، آذر و دی ۱۳۹۰، ص ۵۰ و ۵۲.
۲۶. «بررسی نتایج مناقصه‌های دور اول و دوم میدین هیدروکربوری در عراق»، *روزنامه شرق*، شماره ۱۵۴۲، ۹۱/۳/۱۰، صفحه ۴ (اقتصاد).
۲۷. «عراق گوی سبقت را از صنعت نفت ایران و اعراب ربود»، *ایروگنا*، ۹۱/۱۱/۱، <http://irogna.com>
۲۸. «مذاکره عراق و اکسون موبیل درباره قرارداد توسعه میدان نفتی قرنه غربی ۱»، *شاننا*، ۹۱/۱۱/۳، <http://shana.ir>
۲۹. «بررسی نتایج مناقصه‌های دور اول و دوم میدین هیدروکربوری در عراق»، *روزنامه شرق*، شماره ۱۵۴۲، ۹۱/۱۰/۳، صفحه ۴ (اقتصاد).
۲۹. «مناقصات نفتی عراق (بخش آخر)»، *پیام نفت*، ۸۹/۹/۳۰، کدخبر ۱۱۲۲، <http://www.payamenaft.com>
۳۱. «استقبال کم شرکت‌های بین‌المللی از دور چهارم مناقصات نفتی عراق»، *شاننا*، ۹۱/۳/۱۲، کد خبر ۱۹۰۰۷۴
<http://shana.ir>
۳۲. «کردستان عراق سرزمین انرژی‌ها و فرصت‌ها»، *کردپرس*، ۹۱/۵/۲۱، کد خبر ۳۰۳۷۳
<http://www.kurdpress.com>
۳۳. «حذف شرکت هس از دور چهارم مناقصات نفتی عراق»، *شاننا*، ۹۱/۶/۱۶، کد خبر ۱۷۶۳۰۴
<http://shana.ir>

۳۴. هانس بلیکس، «نفت مهم‌ترین دلیل حمله آمریکا به عراق بود»، مهر نیوز، ۸۷/۱۰/۱، کد خبر ۸۰۳۳۹۳
<http://www.mehrnews.com>
۳۵. سیاوش صمیمی، «مشکلات توسعه میدین مشترک»، *اقتصاد انرژی*، شماره‌های ۱۴۶ – ۱۴۵، آذر و دی ۱۳۹۰، صص ۲۱ – ۲۰.
۳۶. «بغداد منافقین را همچنان یک گروهک تروریستی می‌داند»، *دنیای صنعت*، ۹۱/۷/۹، کد خبر ۲۵۶۵۱
<http://www.donyayesanat.com>
۳۷. «ایران و عراق فرصتی برای فرار از اختلافات»، *بررسی استراتژیک*، ۹۱/۴/۲۵، کد خبر ۲۹۶۵۴
<http://strategicview.org>
۳۸. «گرامت جنگ ۸ ساله را عراق باید بدهد یا ما؟!»، *خبرآنلاین*، ۹۱/۴/۳۱، کد ۲۹۲۱۹
<http://www.khabaronline.ir>
۳۹. «به‌دلیل اشغال ۶ ماهه کویت، عراق ۵/۳۶ میلیارد دلار گرامت به کویت پرداخت کرد»، *عصر ایران*، ۹۱/۳/۲۲.
۴۰. «عراق به دنبال برتری در حوزه انرژی»، *دانشنامه*، ۹۱/۶/۲۷، کد خبر ۴۹۳۹
<http://daneshnameh.com>
۴۱. «البینه: پشت پرده انفجار خط لوله نفتی عراق شرکت‌های نفتی خارجی‌اند»، *واحد مرکزی خبر*، ۹۱/۶/۹، کد خبر ۱۶۴۰۳۱۷
<http://www.iribnews.ir>
۴۲. «داستان قاچاق نفت در کرکوک»، *خبرگزاری بین‌المللی کردپرس*، ۹۱/۵/۴، کد خبر ۲۹۵۰۱
<http://www.kurdpress.com>
۴۳. «شکوفایی صنعت نفت عراق»، *خبرگزاری بین‌المللی کردپرس*، ۹۱/۳/۴، کد خبر ۲۶۷۸۴
<http://kurdpress.com>
۴۴. همان.
۴۵. «استقبال سازمان ملل از توافق‌نامه اربیل بغداد»، *کردپرس*، ۹۱/۶/۲۶، کد خبر ۳۱۹۴۱
<http://www.kurdpress.com>
۴۶. «توافق ۹۰۰ میلیون دلاری اربیل - بغداد برای پایان اختلافات نفتی»، *کردپرس*، ۹۱/۶/۲۷، کد خبر ۳۱۹۹۵
<http://www.kurdpress.com>
۴۷. «بازرانی جزئیات قرارداد نفتی اربیل بغداد را اعلام کرد»، *شفق*، ۹۱/۶/۲۹، کد خبر ۹۵۳۹
<http://shafaag.com>
۴۸. «سوریه اختلاف تازه اربیل با بغداد»، *دیپلماسی ایرانی*، ۹۱/۵/۱۱، کد خبر ۱۹۰۴۹۰۸
<http://irdiplomacy.ir>
۴۹. «ایران تا دو سال آینده در تولید کاتالیست‌ها خودکفا می‌شود»، *عسلویه*، ۱۳۹۱/۵/۱۱، کد خبر ۱۹۴۳۴.

<http://www. assaluyeh. com>

۵۰. «سکوی حفاری نیمه‌شناور امیر کبیر»، صدر، ۹۱/۵/۱۵، کدخبر ۳۴۸۷۲، <http://sadra. ir>

۵۱. «دستیابی به دانش فنی نفتی جدید نخستین بار در ایران»، البرز نیوز، ۹۱/۲/۱۳۳، کدخبر ۱۱۲۵۸.

<http://www. alborznews. co>

۵۲. «به آبان‌دازی نخستین نفت کش افرا ماکس: ایران در جمع تولیدکنندگان نفت کش غول‌پیکر»، کو نیوز، ۹۱/۵/۳، کد

خبر ۱۷۴۷۹۰، <http://www. econews. Ir>

۵۳. «ساخت دستگاه ارزیابی تزریق سیال‌های پلیمری توسط پژوهشگاه صنعت نفت»، ۹۱/۵/۱۰، پایگاه اطلاع‌رسانی

شرکت ملی نفت ایران، کدخبر ۳/۹۱/۶۴، <http://www. nioc. ir>

۵۴. مشعل، نشریه کارکنان صنعت نفت، شماره ۶۰۴ دوره جدید، ۹۱/۵/۲۲، ص ۳.

۵۵. «خودکفایی در ساخت تجهیزات پالایشگاهی»، مشعل، نشریه کارکنان صنعت نفت، شماره ۶۰۱ دوره جدید ۹۱/۵/۱،

ص ۱۱.

۵۶. «عراق، اکوادور، ونزوئلا و قزاقستان زیر چتر خدمات فنی حفاری شمال»، پترون، ۹۱/۳/۲۲، کد خبر ۸۱۶۷۷۶.

<http://www. petronet. ir>

۵۷. «روابط تهران - بغداد روابطی منحصر به فرد و ناگسستگی است»، کرد پرس، ۹۱/۳/۳، کد خبر ۲۵۴۵۱.

<http://www. kurdpress. com>

۵۸. «ایران و عراق دو توافق‌نامه همکاری امضا کردند»، پایگاه اطلاع‌رسانی شرکت ملی نفت ایران، ۸۸/۳/۳، کد خبر

۴۰۲۹۵۵۰۷، <http://www. nioc. ir>

۵۹. «گسترش همکاری‌های نفتی ایران و عراق»، کو نیوز، ۹۱/۳/۱۵، کدخبر ۱۷۰۲۷۹، <http://www. econews. ir>

۶۰. «توافق ایران و عراق برای میدان‌های نفتی»، مشرق نیوز، ۹۱/۱۱/۵، کد خبر ۱۸۸۴۸۹.

<http://www. mashreghnews. ir>

۶۱. «تهدیدات سومین کشور نفتی جهان برای ایران»، تریبون مستضعفین، ۹۱/۳/۲۷، کدخبر ۱۱۴۹۶۷.

<http://www. teribon. ir>

۶۲. «تحریم‌کنندگان نفت ایران را به نام کشور ثالث می‌خرند»، خبرگزاری فارس، ۹۱/۱۱/۱۹.

<http://www. farsnews. com>

۶۳. «بررسی برنامه تغییر ژئوپلیتیک انتقال انرژی خلیج فارس (۳)»، پایگاه تحلیلی تبیینی برهان، ۹۱/۴/۳۱

کدخبر ۳۷۲۷، <http://borhan. ir>

۶۴. «فروش نفت خام عراق به اردن افزایش می‌یابد»، شانا، ۹۱/۷/۱۱، کد خبر ۱۹۵۶۹۴، <http://shana. ir>

۶۵. «تنگه هرمز شریان حیاتی جهان»، *روزنامه اطلاعات*، ۹۱/۵/۱۲، شماره ۲۵۳۷۶، <http://www.ettelaat.com>
۶۶. «رقابت شرکتهای بزرگ نفتی در عراق»، *روزنامه شرق*، شماره ۱۵۴۲، ۹۱/۳/۱۰، ص ۴ (اقتصاد).
۶۷. «خارگ شاهرگ نفت ایران»، *استان نیوز*، ۹۱/۳/۱۶، کدخبر ۹۵۸۹، <http://ostannews.com>
۶۸. «صادرات نفت ایران به ۱/۶ میلیون بشکه در روز کاهش یافت»، *نکونیز*، ۹۱/۱/۲۶، کدخبر ۴۵۰۶۷۵۴، <http://neconews.com>